

Çatışmanın Cinsiyetçi Etkileri: Türkiye

Demokratik Gelişim Enstitüsü

Çatışmanın Cinsiyetçi Etkileri: Türkiye

Demokratik Gelişim Enstitüsü

Democratic
Progress
Institute

Ağustos 2011

Demokratik Gelişim Enstitüsü
11 Guilford Street
Londra WC1N 1DH
Birleşik Krallık
tarafından yayınlanmıştır.

www.democraticprogress.org
info@democraticprogress.org
+44 (0)203 206 9939

İlk baskı 2012

ISBN:

© DPI – Demokratik Gelişim Enstitüsü, 2012

DPI – Demokratik Gelişim Enstitüsü İngiltere ve Galler’de kayıtlı bir vakıftır. Vakıf Kayıt No. 1037236. Kayıtlı Şirket No. 2922108.

Bu yayının telif hakları saklıdır, ancak, eğitim amacıyla telif ödenmeksizin ya da önceden izin alınmaksızın herhangi bir yöntemle çoğaltılabilir ancak yeniden satılamaz. Bu durumun dışındaki her tür kopyalama için yayıncılardan yazılı izin alınması gerekmektedir. Bu durumda yayıncılara bir ücret ödenmesi gerekebilir.

İçindekileri

Önzöz.....	8
1. Çatışmanın Kadın üzerindeki orantısız etkisi : Uluslararası Yorumlar	10
i. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kadın ve Çatışma ile ilgili kararları.....	11
a) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1325 no.lu kararı	11
b) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1820 no.lu kararı	13
ii. Kadınlara dair sözleşmelerde kadın ve çatışma üzerine yorum ve öneriler	14
a) CEDAW'un Kadına Yönelik Şiddet konusuna dair 19 no.lu önerisi.....	14
b) CEDAW'un Kadınlar ve Sağlık konusuna dair 24 no.lu önergesi	15
iii. Uluslararası Konferanslar: 1995 yılında Pekin'de yapılan Kadın ve Mücadele Platformu konulu Dördüncü Dünya Konferansı	16
2. Kadının Kamusal ve Siyasal Yaşama Katılımı	18
i. Neden daha fazla kadın Kamusal ve Siyasal yaşama katılmalıdır?	18
ii. Kadınlar Konvansiyonu ve kadının katılımı	19
iii. Kadının kamusal ve siyasal alana girmesinin önündeki	

engeller	20
iv. Kadının düşük düzeyde temsiline karşı çözümler	24
a) Devletin girişimleri	25
b) Geçici Özel Önlemler	25
v) Türkiye’de Kadının Temsili	27
 3. Çatışmaların Çözümü ve Barışın İnşasında Kadının Varlığının Önemi	30
i. Kadının Katılımının Önemi.....	31
ii. Kadın ve Müzakere	33
iii. Kadın ve Silahsızlandırma.....	35
iv. Kadın Katılımının Arttırılması.....	37
 4. Kadının Silahlı Çatışmalara Aktif Katılımı	38
i. Silahlı Gruplar – Kadın Otonomisinin genişlemesi midir?.....	38
ii. Kadın Savaşçıların Farkedilmezliği	41
iii. Kadın Savaşçıların Silahlı Mücadeleye Katılımında Feminist Söylemin Kullanımı	42
iv. Kadının Silahlı Çatışmalara Katılmasının Etkisi.....	43
 5. Savaş ve Silahlı Çatışmaların Cinsiyetçi Boyutları.....	45
i. Zorunlu Göç.....	45
ii. Çatışmanın farklı aşamaları.....	48

a) Çatışma Öncesi Dönem	49
b) Çatışma Dönemi	50
c) Barış inşası ve Yeniden Yapılanma	53
 Sonuç.....	 56
Kaynakça	57

Önsöz

Demokratik Gelişim Enstitüsü (DGE), Türkiye’de demokratik bir çözümün geliştirilmesi için farklı kesimlerin bilgi, düşünce, kaygı ve önerilerini paylaşacakları bir ortam yaratmayı amaçlamaktadır. Enstitü, araştırma çalışmalarının yanısıra tartışma platformu oluşturmayı amaçlayan yuvarlak masa toplantıları, seminerler ve atölye çalışmaları , konferanslar gibi pratik faaliyetler aracılığıyla, geniş kesimlerin tartışmaya dahil olmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmalar, Türkiye’de ki mevcut çalışmalara destek sunmak ve aynı zamanda bu tür çalışma ve tartışmaların daha geniş alanlara yayılmasına katkı sunmak amacıyla yürütülmektedir.

DGE’nin çalışmaları başta, anayasal reformlar, çatışan toplumlarda anayasal değişimlerin hazırlanması, çatışma sonrası dönem toplumlara, ifade ve örgütlenme özgürlüğü, dilsel ve kültürel haklar, siyasal katılım ve temsiliyet, uyuşmazlıkların çözümünde kadının rolü, adalete erişim, hakikat ve uzlaşma komisyonları dahil olmak üzere geçiş dönemi adaleti mekanizmaları gibi stratejik konular üzerine araştırma ve tartışmalar yapılmasını kapsamaktadır.

DGE, farklı kesimleri, Türkiye ve yurtdışında yaşayan çeşitli uzmanlarla buluşturacak koşulları yaratarak, karşılaştırmalı örnekler üzerine tartışmayı ve benzer durumlarda pozitif neticeler ortaya çıkaran çeşitli mekanizmaları kıyaslama yoluyla inceleme imkanı yaratmayıda amaçlamaktadır. DGE’nin çalışmaları, temel sorunların sahiplenilip, konsensüs oluşturma

kapasitesine sahip bir siyasal zemin yaratılması, yine bu temel sorunlara yerel ve siyasal zeminde çözümler bulunması çabalarını desteklemektedir.

Cengiz Çandar, Yılmaz Ensaroğlu, Mithat Sancar, Sevtap Yokuş, Kerim Yıldız
Demokratik Gelişim Enstitüsü
DPI Council of Experts

1. Çatışmanın Kadın üzerindeki orantısız etkisi: Uluslararası Yorumlar

Çatışmaların cinsiyetçi etkilerine dair giderek büyüyen uluslararası hukuk ve yasal yorumlamalar literatürü, uluslararası sözleşmeler¹, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları², uluslararası hukuk kurumlarının hukuki yorumları³ ve aynı konu üzerine yapılan uluslararası konferanslardan⁴ oluşmaktadır. Tüm bu çalışmalar, çatışmanın kadın üzerindeki orantısız etkisi ve kadının barışın inşası sürecine katılımındaki önemin anlaşılmasına ciddi katkıda bulunmuştur.

Bu makale, Türkiye örneği özelinde kadının kamusal hayata, karar verme ve barış inşası süreçlerine katılımını araştırmak, katılımının önündeki engelleri tespit etmek ve temsil sorununun üstesinden gelmek için bazı önerilerde bulunmak üzere hazırlanmıştır. Türkiye ve dünyanın başka yerlerindeki çatışmaların kadınlar üzerindeki cinsiyetçi etkisinin yanısıra, kadının demokratik ilerleme ve barışın inşası sürecinin her aşamasına müdahil olmasının önemine vurgu yapmaktadır.

1 1998 tarihli Uluslararası Ceza Mahkemesi Üzerine Roma Statüsü, cinsel ve cinsiyete dayalı şiddeti uluslararası hukukun ihlali olarak sayan ilk uluslararası sözleşmedir.

2 BM Güvenlik Konseyinin 1325 ve 1820 sayılı kararları.

3 BM Kadına Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, cinsiyete dayalı şiddet ve çatışmanın kadına yönelik diğer etkileri üzerine genel yorum ve önerilerde bulunmuştur.

4 1995 yılında Pekin'de yapılan Kadın ve Mücadele Platformu konulu Dördüncü Dünya Konferansında Silahlı çatışmalara ana konulardan birisiydi.

i. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kadın ve Çatışma ile ilgili kararları

a) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1325 no.lu kararı⁵

2000 yılında kabul edilen BM Güvenlik Konseyi'nin 1325 no.lu kararı, kadın, güvenlik ve barış alanında çok önemli bir karar olarak kabul edilir⁶. Oybirliği ile kabul edilen bu karar, barışın inşası ve korunmasında kadının katılımının önemine vurgu yaparken silahlı çatışmalar sırasında kadının cinsiyete dayalı saldırılardan korunması çağrısını yapar. Karar, barış süreçlerinin her unsuruna cinsiyetçiliğe duyarlı bir yaklaşımının yerleştirilmesi için bir çerçeve de sunmaktadır. Kararı takiben, karar alma, barışın korunması, çatışma sonrası süreçlerin yanı sıra BM Güvenlik Konseyi ve BM Genel Sekreterliği'nin çalışmalarında cinsiyetçiliğe duyarlı bir yaklaşımının öne çıkması için adımlar atılmış, kadın haklarının korunması, BM'nin ana faaliyetlerinden biri haline getirilmeye çalışılmıştır.

BM Güvenlik Konseyi'nin 1325 no.lu kararı uluslararası sivil toplum kuruluşları, hükümetler ve akademisyenler tarafından başlarda 'kadınların uzun süredir beklediği bir fırsat kapısı'⁷ olarak değerlendirilirken, daha sonra başta pratikteki uygulaması da dahil olmak üzere pek çok eleştiri almıştır. Kararın en zayıf noktalarından biri örneğin izleme organları gibi uygulama

5 S/RES/1325 (2000)

6 Bkz: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/>. Son erişim tarihi: 14/06/2011 Bkz

7 Bkz: CHOWDHURY, Ambassador Anwarul K (2010) 'Doable fast track indicators for turning the 1325 promise into reality', s.1. BM Güvenlik Konseyinin 1325 sayılı kararının düzeltilmesi için 27 Temmuz 2010 tarihinde United States Institute of Peace, Washington DC'de yapılan çalışma toplantısının açılışında sunulmuştur.

mekanizmalarından yoksun olması, ve ⁸ kararın gereklerini net bir şekilde uygulaması için baskı işlevi görebilecek zaman sınırı olan hedeflerinin eksik olmasıdır. Kararın diğer eksik bir yanı ise, Sivil toplumun, Sivil Toplum Kurumları ve benzeri kurumların böyle bir kararın varlığından haberdar olmamalarıdır. Bu durum bir anlamda BM'nin bilgi akışındaki eksikliği ve yeteri oranda kadının barışı-koruma misyonlarında üst düzey görevler üstlenmedikleri ve yine kadınların Birleşmiş Milletler' Genel Sekreterlik Özel Elçilik⁹ görevlerinde yeteri kadar görünür olmadıklarını gösteriyor. BM bütçesinin cinsiyet eşitliği alanına orantısız dağılımının da etkili olduğu bu durumun ortaya çıkmasında,¹⁰, BM'nin Cinsiyet ile ilişkili alanlarda diğer alanlara kıyasla daha az personel ile faaliyet yürütmekte olduğu¹¹, görev yetkisi olmadığı¹², BM Güvenlik Konseyinin araştırma gezileri

8 Konunun muhataplarına BM Güvenlik Konseyi, BM Genel Sekreterliği ve Üye ülkelerde dahildir.

9 United States Institute of Peace'in 'Where are all the women peacekeepers?' (Kadın Barış Elçileri Nerede?) başlıklı sunumu. Bkz:

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7W0dRO7Hv0wJ:www.usip.org/events/where-are-the-women-peacekeepers+lack+of+women+peacekeeping+missions&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=uk&client=firefox-a&source=www.google.co.uk>

10 Bkz: Gender and Development Network: 'UN Women: A new opportunity to deliver for women', s.5, http://www.thegodmothers.org.uk/Images/UN%20Women%20%20A%20new%20opportunity%20to%20deliver%20for%20women_tcm104-29973.pdf

11 Bkz: United States Institute of Peace'in 'Where are all the women peacekeepers?' (Kadın Barış Elçileri Nerede?) başlıklı sunumu.

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7W0dRO7Hv0wJ:www.usip.org/events/where-are-the-women-peacekeepers+lack+of+women+peacekeeping+missions&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=uk&client=firefox-a&source=www.google.co.uk> s.8

12 Bkz: United States Institute of Peace'in 'Where are all the women peacekeepers?' (Kadın Barış Elçileri Nerede?) başlıklı sunumu.

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7W0dRO7Hv0wJ:www.usip.org/events/where-are-the-women-peacekeepers+lack+of+women+peacekeeping+missions&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=uk&client=firefox-a&source=www.google.co.uk> s.8

sırasında kadın örgütleri ile kurduğu sınırlı ilişkiler de ¹³ rol oynamaktadır.

b) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1820 no.lu kararı¹⁴

BM Güvenlik Konseyi 1325 no.lu kararını takiben 2008 yılında 1820 sayılı kararı kabul etmişti. Bu karar direkt olarak çatışma ve çatışma sonrası dönemde uygulanan cinsel şiddet ile ilgili olup çatışma esnasında sistematik olarak uygulanan cinsel şiddet ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması arasındaki doğrudan ilişkiye vurgu yapmaktadır. Kararla birlikte Güvenlik Konseyi, şiddeti sona erdirmek için önlem alma, sorumluları cezalandırma, sistematik şiddetin uygulandığı durumlarda rapor hazırlama ve şiddeti ortadan kaldırmak için stratejiler geliştirme vaadinde bulunmaktadır.

Kararın içeriğinde uygulamaya yönelik güçlü öğeler mevcuttur. Bu öğeler arasında en önemlisi çatışmalar sırasında sivillere uygulanan cinsel saldırıların Güvenlik Konseyi'nin görev tanımı içinde olduğuna dair açık bir dil kullanılmasıdır. 1825 sayılı kararda kullanılan dil aynı zamanda cinsel şiddet ve uluslararası güvenlik konularına açıklık getirmekte, ikisi arasında bağlantı kurarak bu tür durumlarda uluslararası müdahalenin koşullarına dair belirsizliği de azaltmaktadır¹⁵. Bu kararın bir diğer güçlü yönü ise cinsel saldırıların

13 Bkz: United States Institute of Peace'in 'Where are all the women peacekeepers?' (Kadın Barış Elçileri Nerede?) başlıklı sunumu.

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7W0dRO7Hv0wJ:www.usip.org/events/where-are-the-women-peacekeepers+lack+of+women+peacekeeping+missions&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=uk&client=firefox-a&source=www.google.co.uk> s.13

14 S/RES/1820 (2008)

15 Bkz: International Women's Tribune Centre: 'United Nations Security Council Resolution 1820 – A preliminary assessment of the challenges and opportunities' (2009), s. 21.

Bkz: http://www.iwtc.org/1820blog/1820_paper.pdf . son erişim tarihi 14/06/11

çatışmanın kaçınılmaz bir sonucu olduğu yönündeki sabit fikirleri yıkıyor olmasıdır.

Karar aynı zamanda kadınların karar alma mekanizmalarına katılımının önemini, cinsel şiddet sorununun failini öne çıkararak vurgu yapmaktadır. Kararın bu güçlü yanlarına rağmen zayıflıkları da mevcuttur. En temel eksikliklerinden birisi çatışmalar sırasında yaşanan cinsel şiddetin hangi boyutlarda yaşandığının tanımlanmasında yaşanmaktadır. Kararın yoğunlaştığı nokta bir kişinin cinsiyeti sebebiyle çatışma sırasında maruz kaldığı her türlü şiddetten ziyade sadece cinsel şiddettir. Ayrıca karar, çatışma öncesi ve sonrası dönemi içermeyecek bir şekilde kendisini sadece çatışma dönemi ile sınırlamaktadır. Kadının karar alma mekanizmalarına katılımının öneminden bahsetmesine rağmen uzun dönemde istikrara hizmet edecek olan kadınların polis kuvvetleri ve diğer organlara katılımının önemini gözden kaçırmaktadır. Son olarak aynen 1325 no.lu kararda olduğu gibi takip ve raporlama mekanizmalarından da yoksundur.

ii) Kadınlara dair sözleşmelerde kadın ve çatışma üzerine yorum ve öneriler

a) CEDAW'un Kadına Yönelik şiddet konusuna dair 19 no.lu önerisi¹⁶

1979 yılında kabul edilen Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW), Silahlı çatışmalar ve kadının durumu konusundaki en önemli uluslararası mekanizmalardan biri olmuştur. CEDAW sözleşmesinin kendisi bu alana dair özgün bir madde içermemesine rağmen, Komite yapmış olduğu genel öneriler ile konuyu ciddi anlamda

¹⁶ 1992'deki 11. Oturum

gündemleştirmiştir. Komitenin 1992 yılında kabul ettiği kadına yönelik şiddete dair 19 numaralı öneri CEDAW tarihinde ilk kez şiddetin cinsiyetçi bir karakteri olduğu iddia edilmiş, cinsiyete dayalı şiddetin bir ayrımcılık durumu olduğu, kadının hak ve özgürlüklerini erkekler ile tam bir eşitlik içinde yaşamasına engel teşkil ettiğini, kadının kadın olduğu için şiddete maruz kaldığını karar altına almıştır. Bu önerge aynı zamanda cinsiyete dayalı şiddetin kadını orantısız bir şekilde etkileyen bir şiddet türü olduğunu ifade etmektedir.

Bu önergede savaş, toprak işgali ve çatışma durumunun, öncelikle fahişeliğin, kadın ticareti ve kadına yönelik cinsel tacizin artışı gibi sonuçlar doğurduğu tespit edilerek özel koruma ve cezai önlemler alınmasını gerektiren durumlar detaylıca incelenmiştir. Yine aynı zamanda yerel ve uluslararası silahlı çatışmalar sırasında kadın haklarının eşitlik temelinde korunmasına dair insancıl normları da ortaya koymaktadır.

b) CEDAW'un Kadınlar ve Sağlık konusuna dair 24 no.lu önergesi¹⁷

CEDAW komitesi tarafından hazırlanan bir diğer Genel Önerge ise Kadınlar ve Sağlık konusuna dair 24 no.lu önergedir. Bu önergede, savaş ve silahlı çatışmaların sağlık dahil olmak üzere yaşamın bütün alanlarına yönelik yaygın etkileri olduğu hesaba katılmaktadır. Komite, çatışma durumu yaşamış ya da sığınmacı durumuna düşmüş kadınlar başta olmak üzere, üye devletlere bu tür durumlarda travma tedavisi ve danışmanlık hizmeti de dahil olmak üzere gerekli korunma ve sağlık hizmeti verilmesini salık vermektedir.

Önerge taraf devletlere, fiziksel anlamda görülen zararın

17 1999 yılındaki 20. Oturum

yanısıra çatışmanın neden olduğu psikolojik etkilerin de ortadan kaldırılması için gerekli önlemlerin alınmasını hatırlatırken, kadınların çatışma sürecinin bir sonucu olarak bu tür zararlara maruz kalmaya en açık kesim olduğu belirtilmekte ve alınacak sağlık önlemlerinin kadınların ihtiyacına denk düşen, onların insan hakları ve haysiyetlerine uygun olmasını önermektedir.

Mayıs 2011 tarihini taşıyan gözlem raporuna göre BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi , Türkiye'nin farklı bölgelerinde bu haklardan faydalanma konusunda erkekler ile kadınlar arasındaki farklara dikkat çekmiştir. Örneğin, devam eden çatışmalardan dolayı cinsel ve üreme alanındaki sağlık imkanlarına erişim imkanı olmadığı için anne ölüm oranının Kürtlerin yaşadığı bölgelerde daha yüksek olduğu ifade edilmektedir.

iii) Uluslararası Konferanslar: 1995 yılında Pekin’de yapılan Kadın ve Mücadele Platformu konulu Dördüncü Dünya Konferansı

Kadın ve çatışma konusunun küresel anlamda tartışılmasında uluslararası konferansların önemli bir yeri vardır. 1995 yılında Pekin’de yapılan ve o güne kadar yapılmış en büyük BM konferansı olma özelliği taşıyan, cinsiyet eşitliği, kalkınma, barışın küresel sorumluluğu üzerine olan konferans sonrası hazırlanan Pekin Deklarasyonu ve Mücadele Platformu, özel olarak Cinsel şiddet ve kadının silahlı çatışmalar sırasındaki durumuna odaklanmıştır. Pekin konferansı, silahlı çatışmalar bağlamında kadına yönelik şiddet konusunun altını çizerek konunun aciliyet arzeden önemini dünyanın gündemine taşımıştır. Ancak sürece eleştirel yaklaşanlar konferansın tam tersine bu alana yoğunlaşmak

açısından kaçırılan bir fırsat olduğunu ve barışın taahhüt altına alınmasında başarısız kaldığını ifade etmektedirler.

Konferans ve Platform'un amacı, BM Güvenlik Konseyi ve CEDAW Komitesinin de aldığı kararlar uyarınca kadının karar verme, çatışma çözme, barışı kurma mekanizmaları ile eğitim etkinliklerine katılımını arttırmaktı. Ancak burada üzerinde düşünülmesi gereken nokta, sırf kadının bu alanlardaki varlığının sonuçta ciddi bir farklılık yaratmaya yetip yetmeyeceğidir¹⁸.

Çatışmanın cinsiyetçi boyutları ve etkilerinin tanınmasına dair uluslararası hukuk ile hukuki yorumlamalar alanında bir ilerleme görülmekle birlikte, yukarıda bahsettiğim hedeflerini gerçekleşmesi süregiden zorlu bir sürece işaret etmektedir. Bu tür araçların pratikteki uygulaması çok zor olduğu Türkiye gibi ülkelerde çok daha açık bir şekilde kendini göstermektedir. Kadının ihtiyaç duyduğu alanlardaki sorunlara yanıt olmak, sürekliliği olan bir barış ve demokrasi ortamı oluşturmak için, kadının kamusal yaşamın her aşamasında katılım ve temsili önünde engel oluşturan, başta CEDAW olmak üzere kadınların haklarını koruma altına alan uluslararası sözleşmelerin takibi , kadınların yerel ve uluslararası alanda önemli mevkilerde yer alma konusundaki eksiklikler ile zaman sınırı olan hedeflerin eksikliği gibi sorunlara ivedilikle yanıt bulunmalıdır.

18 Dianne Otto'ya göre ' silahlı çatışmaları düzenleyen kurallar ile, küresel düzeni koruyan militarist yapı değişmeden, kadının karar verme mekanizmalarına katılması bir jestten öte değildir.16 numaralı dipnotta belirtilen kaynağın 24. Sayfasına bakınız. Bu açıdan bakıldığında acaba kadının yüzeysel boyutta katılımdan ziyade, küresel boyuttaki militaristleşme ile barış ve çatışmaların çözümü yaklaşımının temellerinin bir bütün olarak değişmesine mi daha fazla ilgi göstermek gerekir?

2. Kadının Kamusal ve Siyasal Yaşama Katılımı

i. Neden daha fazla kadın Kamusal ve Siyasal yaşama katılmalıdır?

Kadınların siyasal ve kamusal yaşama katılımı konusunda son yıllarda bir bilinç artışı olmasına rağmen yine de yavaş ve düzenli olmayan bir seyir izlemektedir. 2010 yılı sonunda elde edilen rakamlara göre dünya genelinde kadınların parlamentoda temsilci olma oranı bugüne kadarki en yüksek oran olan yüzde 19.1'e ulaşmıştır, ama bu rakamın hem eşit hem de BM'nin hedef yüzde 30¹⁹ oranını yakalamasının oldukça uzak bir ihtimal olduğu görülmektedir. 2011 yılının Haziran ayında yapılan genel seçim sonuçlarına göre TBMM'de kadın milletvekili oranı 78 milletvekiliyle yüzde 14 oranında kalmaktadır. Bu oran bir önceki dönemde yüzde 9 olan orana göre ciddi bir artış olmasına rağmen, küresel boyuttaki ortalamanın altında kalmaktadır.

Kadının siyasal ve kamusal hayata dahil edilmesinin çok çeşitli nedenleri vardır. Kadınların Geliştirilmesi Bölümü'nün yayınladığı Kadın ve Erkeklerin Karar Verme Süreçlerine Katılımı Üzerine Uzmanlar Topluluğu Toplantısı Raporunda²⁰ şu argümanlar öne sürülmektedir: kadınlar nüfusun yaklaşık yarısını temsil etmektedir ve bu durum temsil düzeyinde karşılığını bulmalıdır, kadınlar çatışmada dahil olmak üzere pek çok alanda erkeklerden farklı tecrübeler yaşamaktadırlar ve kadını etkileyen bu durumlar gerek politika belirleme gerek de karar alma dönemlerinde kabul edilmelidir, kadınların

19 Bkz: Inter-Parliamentary Union report 'Women in Parliament in 2010: The Year in Perspective' s.9 <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:qaTu78GROlkJ:http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnpersp10-e.pdf+global+average+%2B+Women+in+parliament+%25+2010&ct=clnk> . Son erişim tarihi: 22/06/11

20 Bkz: UN DAW 'Equal Participation for Women and Men in Decision Making Processes, with particular emphasis on Political Participation and Leadership' Expert Group Meeting, Addis Ababa, 24-27 October 2007: retrieved on 22/06/11at <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/eql-men/index.html> . Son erişim tarihi: 22/06/11

çıkarları ve istekleri erkeklerden farklıdır ve bu sebeple kadınlar kadınlar tarafından ifade ve temsil edilmelidir, ve sonuç olarak demokrasi ancak kadınlar ve erkekler eşit düzeyde temsil edilirse güçlenip zenginleşebilir. Kadınların çatışmayı ilk elden yaşadığı bölgelerde ise kadınların çıkarlarının ulusal düzeyde temsil edilmesi zaruridir.

ii. Kadınlar Konvansiyonu ve kadının katılımı

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesinin (CEDAW) 7. Maddesi kadının siyasal ve kamusal yaşamda ayrımcılığa uğramaması hakkını düzenlemektedir. CEDAW Komitesinin 23 numaralı Önergesi ise bu hakkı daha da geliştirmekte, gerçek anlamda bir değişimin yaratılabilmesi için, kadının, uluslararası müzakereler, barışın korunması çalışmaları, önleyici diplomasinin bütün aşamaları, arabuluculuk, insancıl yardım, sosyal uzlaşma, barış müzakereleri ve uluslararası ceza sistemine katılımının önemini daha da belirginleştirmektedir. Önerge özellikle silahlı ve diğer türden çatışmaların kadınlar üzerine erkeklerden farklı etkilerini anlayabilmek için cinsiyet-duyarlı perspektifin uygulanmasının önemi üzerinde durmaktadır.

Bu genel önerge aynı zamanda kadına yönelik, medya dahil olmak üzere kullanılan kalıplaşmış yaklaşımlara ve bu yaklaşımların onların siyasal ve kamusal yaşama katılımı üzerindeki etkilerine de bakmaktadır. Bu tür yaklaşımlar kadınların finans ve çatışmaların çözümü gibi alanlardan ziyade çevre ve sağlık gibi daha yumuşak olarak görülen alanlara katılımına yol açabilir. Türkiye medyasında kadınlara yönelik olarak genelde onların aile içinde ev işlerinden sorumlu olduğunu ifade eden kalıplaşmış bir yaklaşım vardır²¹. Bunun yanı sıra, Türkiye medyası ülke

21 Bkz: IKIZLER, Ayşe S (2007) 'Gender role representations in Turkish television programmes', St. Mary's College of Maryland, s.34, <http://www.smc.edu/psyc/as-sets/documents/SMP/Showcase/0607-AIkizler.pdf>

son erişim tarihi: 14/07/11

gerçeğine aykırı bir şekilde sadece Türk kimliğine dayalı tek kimlikli bir ülke portresi çizmekte, ülkenin dil, etnik kimlik ve cinsel zenginliğini yadsıyan bir yaklaşım sergileyerek hem diğer azınlık grupları hem de siyasallaşmış ya da erk sahibi kadınları yok saymaktadır. Devletin medya üzerinde artık bir tekel olmadığı gözönüne getirildiğinde karşımıza kadının kamuya daha farklı ve doğru yansıtılması için ciddi bir fırsat bulunmaktadır. Medya kadının görünür ve duyulur kılınması için önemli bir araçtır. Türkiye toplumunun gelişip ilerlemesi için kadının katılımının sağlanması kilit bir önem arz etmektedir.

iii) Kadının kamusal ve siyasal alana girmesinin önündeki engeller

Küresel boyutta kadınların siyasal ve kamusal alanlarda katılım ve karar alma mekanizmalarında görev almaları önünde bir dizi engel mevcuttur. Bu engeller arasında ülkede uygulanan seçim sistemi de vardır. Örneğin nisbi temsil sisteminin uygulandığı ülkelerde, kadının temsil oranı daha yüksektir²². Siyasal partilerin yapısı da kadınların siyasal yaşama katılımı konusunda belirleyici özellikte bir faktördür²³. Siyasal partinin iç kültürü, kadınlara ulaşması açısından önemli bir rol oynayabilir. Eğer partiye ataerkil bir kültür yapısı hakimse ve stratejik olarak bir oy verici olarak görülüyorsa, o zaman kadınlar parti karar alma politika belirleme süreçlerine çok daha az katılacaklardır. Siyasal partilerin iç kültürü, seçimlerde kadınların adaylığına ilişkin de ciddi bir etkiye bulunmaktadır.

Kadınlar aday olmayı başarsalar dahi, diğer faktörler kadınların

22 Bkz: IKIZLER, Ayse S (2007) 'Gender role representations in Turkish television programmes', St. Mary's College of Maryland, s.15, http://www.smcm.edu/psyc/_assets/documents/SMP/Showcase/0607-AIkizler.pdf
son erişim tarihi: 14/07/11

23 Bkz: IKIZLER, Ayse S (2007) 'Gender role representations in Turkish television programmes', St. Mary's College of Maryland, s.15, http://www.smcm.edu/psyc/_assets/documents/SMP/Showcase/0607-AIkizler.pdf
son erişim tarihi: 14/07/11

önünde engel teşkil etmeye devam edebilir. Evişleri, Aile sorumluluğu, çiftçilik gibi ücretsiz işlerin yanısıra ücretli işlerde çalışan kadınlar iki kat bir yükün altında²⁴ ezilmektedirler. Bu koşullar altında bir de siyasal seçim kampanyası yürütmenin müthiş bir zaman isteyen yükü eklenince ciddi zorluklar ortaya çıkmaktadır. Kadınlar eğer maddi olarak bağımsız değillerse, yürüttükleri seçim kampanyaları için maddi kaynak sıkıntısı ile de karşılaşacaklardır. Erkeklerin rahatlıkla sahip olduğu ataerkil ve erkeklerin yoğun olduğu ağırlara sahip olmadıkları için kadınların siyasal bağları da zayıf kalacaktır. Türkiye örneği gözönüne alındığında ailelerin ataerkil, baba soyuna ve daha çok erkeğin akraba ilişkilerine dayanan bir yapıda olduğu görülecektir. Kadınlar evlendikleri erkeğin evine taşınır, onun soyadını alır ve aile reisliği genelde erkeğin işidir. Yaşama dair düzenlemeler ve birincil aidiyetler erkek merkezlidir, ve aile yaşamı da bu çerçevede sürdürülür²⁵.

Pek çok ülkede siyasal kurumlar cinsiyet-duyarlı ortamlar sunmazlar.Örneğin, çocuk bakım imkanı sağlamazken, meclis oturumu geç saatlere kadar sürüyor olabilir ya da toplantılar kadınların çocuklarına bakma sorumluluğu olduğu gerçeğini gözönünde tutmayarak hazırlanabilmektedir. Kadın adayların önündeki bir diğer büyük engel ise şiddettir. Yine pek çok ülkede kadınlar seçim çalışmaları sırasında ayrımcılığa uğramakta, şiddet ve tacize maruz kalmakta, bunun bir sonucu olarak pek çoğu siyasal hedeflerinden vazgeçmektedirler²⁶.

24 Kadının ücretli iş dışında ev içindede ücretsiz işçi olduğu düşünüldüğünde yükü erkeğe göre daha fazladır. Bkz: BITTMAN, Michael and WAJCMAN, Judy (2000) 'The Rush Hour: The Character of Leisure Time and Gender Equity', *Social Forces* 79(1) 184

25 Bkz: GEERSE, Miriam (2010) *'The everyday violence of forced displacement: Community, memory and identity politics among Kurdish internal forced migrants in Turkey'*, Rozenberg Publishers, Amsterdam, s.68

26 Bkz: IKIZLER, Ayşe S (2007) *'Gender role representations in Turkish television programmes'*, St. Mary's College of Maryland, s.14, http://www.smcm.edu/psyc/_assets/documents/SMP/Showcase/0607-AIkizler.pdf

Kadının siyasal yaşama katılımı önündeki engellerden bir diğeri ise sınırlı hareket etme olanağıdır. Kırsal kesimlerde yaşayan kadınların²⁷ önemli bir kısmı çoğunlukla kentlerde bulunan siyasal kurum ve örgütlere rahatlıkla ulaşamamaktadır. Kırsal bölgelerdeki kadınların okur-yazarlık oranının düşük olması, siyasal yaşama katılımını engelleyen bir başka etkidir. Kırsal bölgelerde erkek çocukların eğitime kız çocuklarına öncelik verilmektedir. Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'ye ilişkin 2010 yılı İlerleme Raporu'nda kadınların ortaöğretim ve ileri derecede eğitim imkanlarına erişimi konusunda problem yaşadığı tespitinde bulunularak, kadına ilişkin kalıplaşmış basmakalıp düşüncelerin (Kadına yönelik bu tür görüşler okul kitapları aracılığıyla okullarda da hakimiyetini sürdürmektedir) değiştirilmesi için çalışmalar yapılması önerisinde bulunmaktadır. Aynı rapor, Türkiye'ye kırsal bölgelerde yaşayan kadınların eğitimi yarıda bırakma oranını düşürmesi ve genel anlamda eğitimin kalitesini arttırması yönünde gerekli önlemleri alması uyarısında bulunmaktadır²⁸. Kadınların eğitime erişimi ve dolayısıyla kamusal yaşama katılımını sağlamak için ülkedeki eğitim sisteminin bütün aşamalarında cinsiyetler arası eşitsizliğin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Erkeklerin ülkenin resmi dilini öğrenme olanakları kadınlara göre daha fazladır. Örneğin, Türkiye'de yaşayan azınlık gruplara mensup erkekler Türkçeyi zorunlu askerlik hizmeti gibi görevler sırasında öğrenebilirken, aynı azınlık gruplarına mensup kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar sadece kendi anadillerini biliyor olabilir. Kürtçe başta olmak üzere azınlık dilleri uzun yıllar boyunca Türkiye'de yasaklanmış, hali hazırda da pekçok engelle karşılaşmaktadır.

son erişim tarihi: 14/07/11

27 CEDAW'un kırsal bölgelerdeki kadınların hakları üzerine olan 14. Maddesine bakınız

28 Bkz: International Women's Tribune Centre: *'United Nations Security Council Resolution 1820 – A preliminary assessment of the challenges and opportunities'* (2009), s. 25, http://www.iwtc.org/1820blog/1820_paper.pdf

Kürtçe resmi dil olarak kabul edilmediği gibi, okullarda Kürtçe eğitim yapılması da mümkün değildir. Türkiye'nin en büyük Kürt şehri olan Diyarbakır'da okur-yazar olmayan kadın sayısı yüzde 50 ile 60 arası oranlarda tespit edilmiştir²⁹. Hal böyle olunca sadece Kürtçe okuyan kadınlar seslerini daha az duyurabilmekte, bu kadınlar ülke genelinde kamusal alana katılımında da çok ciddi zorluklarla karşılaşmaktadırlar.

Pek çok toplumda kadına eş, anne ve bakıcı gibi kalıplaşmış roller biçilmesi sebebiyle, bu kadınların kamusal yaşama katılmaları durumunda aileler ve toplumun genelinden bu kadınlara karşı bir tepki de oluşabilir. Bu durum, erkeklerin baskın olduğu alanlara kadın katılımını engelleyen bir durumun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Erkeklerin güvenlik, dış ilişkiler ve makroekonomik politikaların belirlenmesi alanlarında söz sahibi olmaları da kadına yönelik bu tür basmakalıp görüşleri güçlendirir. Bir bütün olarak Türkiye örneği göz önüne alındığında ise kadınlar uzun yıllardan beri şiddet³⁰, kızlık zarı testi, namus cinayetleri, önceden planlanmış infazlar ve son yıllarda oldukça fazla artış gösteren ev içi şiddetin³¹ mağduru olmuşlardır. Bunların yanısıra zorunlu evlilik gibi uygulamalar başta olmak üzere pek çok ayrımcı uygulamanın da kurbanı kadınlardır. AİHM tarafından verilen *Opuz vs. Turkey*³² kararı, fiili olarak erkeğe uygulanan dokunulmazlığın yanısıra yasal düzenlemelerinin eksikliği ile korumacı kanunların uygulanmasında yaşanan eksiklikleri gözler

29 Bkz: <http://rojwomen.com/2011/05/31/un-raises-concerns-about-disparities-in-the-enjoyment-of-economic-social-and-cultural-rights-between-men-and-women-and-between-region-in-turkey/>

30 Bkz: <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:uAUzfVfz2SkJ:http://www.jihadwatch.org/2011/05/turkey-violence-against-women-reaches-level-of-genocide-islamic-supremacist-government-resists-refo.html+number+of+women+killed+in+conflict+%2B+turkey+%2B+Kurdish&ct=clnk>

31 Bkz: <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:uAUzfVfz2SkJ:http://www.jihadwatch.org/2011/05/turkey-violence-against-women-reaches-level-of-genocide-islamic-supremacist-government-resists-refo.html+number+of+women+killed+in+conflict+%2B+turkey+%2B+Kurdish&ct=clnk>

32 *Opuz v Turkey* [2009] ECHR 33401/02 (karar tarihi 9 Haziran 2009)

önüne sermektedir. Devletin kadına yönelik şiddeti zımni olarak kabul etmiş olması kadınlarla erkeklerin eşit olmadığına dair açık bir mesaj vermektedir.

Türkiye gibi geleneksel olarak ataerkil bir yapıya sahip olan ülkelerde kadına yönelik ayrımcılıkların ortadan kaldırılması yavaş ilerleyen bir süreç olacaktır, fakat bu yönde değişimin sağlanması değişim için kaçınılmazdır ve değişimi hızlandırmak için bu alandaki çabaların artırılması gerekmektedir Avrupa Komisyonunun Türkiye raporuna göre ‘cinsler arası eşitlik ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi noktasında hazırlanan ülke planı yeterli insan kaynağına ve finansal kaynağa sahip değildir’³³. Kadın haklarına yönelik kapsamlı yaklaşımın bir parçası olarak yargı birimleri ve bütün kamusal alanlara yönelik eğitim verilebilmesi için yeterli oranda ulusal kaynak ayrılmalıdır.

iv) Kadının düşük düzeyde temsiline karşı çözümler

Yeryüzünün genelinde Kadınların kamusal ve siyasal hayat ve karar alma mekanizmalarındaki temsili sorununu ortadan kaldırmak düşünüldüğü kadar kolay değildir. Türkiye bağlamında ise bu soruna çözüm bulmak içselleştirilmiş tavırlar ve din ve muhafazakar geleneksel uygulamalar sebebiyle daha da zor ve karmaşık bir hale gelmektedir. Ciddi ve sağlam bir değişim için bilinç ve bakış açısı değişikliği gereklidir. Aşağıdaki (a) ve (b) bölümlerinde de belirtileceği gibi, bu yönlü davranışlar temelden düzeltilmediği ve kültürel olarak yeni bir yaklaşım sağlanmadığı sürece bu tür önlemlerin tek başına kadının durumunu iyileştirmek için yeterli olmayacağına akılda tutmak gerekir³⁴.

33 Bkz: International Women’s Tribune Centre: ‘United Nations Security Council Resolution 1820 – A preliminary assessment of the challenges and opportunities’ (2009), s. 26. Bkz: http://www.iwtc.org/1820blog/1820_paper.pdf . son erişim tarihi 14/06/11

34 Kadının parlamento’da temsil oranını yükseltmek için kota uygulamasına giden İran bu tür devletlere örnek teşkil etmektedir. Bu tür önlemlerin kadınlara yönelik köktenci yaklaşımları ne kadar etkileyeceği ise zamanla gözlemlenecek bir durumdur.

a) Devletin girişimleri

Demokrasi ve barışa giden yolda kadınların temsiline öneminin anlaşılabilmesi için devletlere düşen görev, cinsiyete duyarlı yaklaşımların toplumun genelinde yaygınlaştırılması ve yaşamın her alanında kadınların katılımını sağlamak için aktif çalışmalar içinde bulunmasıdır. Bu çabalara, ülkedeki yasaların gözden geçirilip yeniden düzenlenmesi, kadınların kamusal ve siyasal alana sağlıklı bir şekilde katılımı için anayasal çerçevenin oluşturulması da dahildir. Devletler aynı zamanda kadının eşit temsiline vurgulayan CEDAW gibi uluslararası sözleşmelerin imzalanıp kabul edilmesini sağlamalı ve bu tür sözleşmelere konulmuş çekinceler varsa bunların en kısa sürede ortadan kaldırılması için çalışmalarda bulunmalıdır.

Devlet düzeyinde yapılacak diğer çalışmalar arasında kadının eşit temsiline olanak sağlamak için kamu kaynaklarının sağlanması, kadının devlet kanallı medyaya erişiminin sağlanması ve cinsiyet yaklaşımına duyarlı öğretim programları ve müfredatın hazırlanması, devletin tüm kademelerinin bu esas çerçevesinde eğitilmesidir. Kadının katılımını amaçlayan kısa vadeli hedefler belirlenmesi ve hedeflere ulaşılan kadar geçici özel önlemlerin alınması da devletin bu alanda ilerleme sağlamak için uygulayabileceği diğer yöntemlerdir.

b) Geçici Özel Önlemler

CEDAW Komitesi'nin 2010 yılının Temmuz tarihli³⁵ Türkiye Altıncı Periyodik Raporunu incelemesinde kadınların siyasal ve kamusal yaşamda, özellikle de liderlik düzeyinde ve karar verme mekanizmalarında ciddi olarak düşük oranda temsil edildiğine

35 Bkz: <http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/uncom.nsf/fe005fcb50d8277cc12569d5003e4aaa/8bc1fba78a4e7ab6c1257785004c4eba?OpenDocument> . En son erişim 22.06.2011

dair kaygılarını ifade etmiştir. Komite aynı zamanda kadının siyasal ve kamusal alanlarda tespitine imkan sağlayabilecek Geçici Özel Önlemlerin (kota gibi)³⁶ uygulanmasını vurgulamış, bu alana dair yasal düzenlemelerin mevcut olmadığını ifade etmiştir. Bu kaygıların benzerleri 2001 yılının Mayıs ayında Türkiye üzerine değerlendirme yapan BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi tarafından da ifade edilmiştir. Komite kadının siyasal yaşamdaki temsilini özendirmek için kota sisteminin uygulanması çağrısında da bulunmuştur.

Geçici özel önlemler kadınların temsilini arttırması üzerinde toplumun genelinde eşitliğin sağlanmasına da katkıda bulunacaktır. Örneğin, kota uygulaması Güney Afrika ve Latin Amerika devletleri gibi siyasal geçiş dönemi yaşayan ülkelerde, ve Ruanda ve Irak gibi çatışma sonrası ülkelerde kadınların karar verme mekanizmalarında görev almaları yönünde kullanılan oldukça değerli bir araç haline gelmiştir³⁷. CEDAW Komitesi'nin hazırladığı Türkiye'ye ilişkin gözlem raporunda kamu alanında çalışmak isteyen kadınlar için gerekli eğitim ve kapasite geliştirme programlarının uygulanmasının yanısıra, hem kadınlar hem de erkeklere yönelik olarak kadının siyasal ve kamusal yaşama katılmasının önemini anlatan kamuoyunu bilinçlendirme çalışmalarının yapılması önerilmiştir. Kadınların daha yüksek oranda katılımını sağlamak amacıyla kota sisteminin uygulanması da önerilmiştir.

Kota uygulaması, kadının katılımı önündeki engelleri telafi etmekte ve kadının eşit katılımını sağlamakta, kadınların deneyimlerinin siyasal yaşamın bir parçası olmasına imkan tanımlanmaktadır. Kota sistemi ayrıca adaylık sürecini daha da

36 CEDAW Madde 4'e uygun olarak

37 Bkz: COLEMAN, Isobel (2004) 'Post-conflict reconstruction: the importance of women's participation', s.16, <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:jcXSTnEaH9OJ:http://www.cfr.org/society-and-culture/post-conflict-reconstruction-importance-womens-participation/p6909+the+importance+of+womens+participation&ct=clnk>

şeffaflaştırıp, resmileştirerek demokratikleşme sürecine de katkı sunmaktadır³⁸.

v) Türkiye’de Kadının Temsili

Farklı etnik gruplarına yaşadığı bir ülke olan Türkiye’de kadınlar iki kat ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Cinsiyetleri sebebiyle uğradıkları ayrımcılığın yanısıra bir de etnik kimliklerinden ötürü ayrımcılık yaşamaktadırlar. BM Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi (CERD) bu iki durumun üstüste binmesi üzerine şöyle bir yorum yapmıştır. Komite 25³⁹ sayılı genel önergesinde, ‘bazı ırk ayrımcılıklarının sadece kadına yönelik ve özgül olduğunu’ ifade etmiştir. Önerge ırk ayrımcılığının tecavüz ve toplumdan tecrit etme gibi yöntemlerle yoluyla kadına yönelik ne tür orantısız etkilerinin olabileceğini (aynı yöntemler erkeği de etkileyebilir) ifade etmekte, cinsiyetçi bir adalet sistemi ve özel alanda kadına yönelik ayrımcılık sebebiyle kadınların çözüm ve şikayet mekanizmalarından tam yararlanamayabileceğinden bahsetmektedir.

Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye üzerine hazırlanan 2010 yılı İlerleme Raporu’nda⁴⁰, ülkede bazı ilerlemeler olduğu belirtilmekle birlikte ülkenin kırsal bölgelerinde yaşayan kadınların adalete erişim konusunda sıkıntılar yaşadığı, ülkedeki hukuki yardım mekanizmalarının genel olarak kısıtlı olduğu, hukuki yardım sistemine göre görevlendirilen avukatların verdiği hizmetin yetersiz olduğu ve herhangi bir izleme sisteminin mevcut olmadığı belirtilmiştir. Bunun yanısıra kamusal hizmetlere erişim konusunda farklı etnik kökenlere mensup kadınların önünde, bu servislerin sadece Türkçe dilinde verilmesinden

38 Bkz: <http://www.quotaproject.org/aboutQuotas.cfm>

39 BM Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesinin ‘ırk ayrımcılığının cinsiyet boyutu’ başlıklı 25 numaralı önerisi (CERD) Bkz: <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/76a293e49a88bd23802568bd00538d83?Opendocument>

40 Bkz: International Women’s Tribune Centre: ‘United Nations Security Council Resolution 1820 – A preliminary assessment of the challenges and opportunities’ (2009), s. 79, http://www.iwetc.org/1820blog/1820_paper.pdf

dolayı ayrıca engeller bulunmaktadır. Kürtçe dilinin kullanımı üzerindeki engeller kısmen kaldırılmış olmakla birlikte bu dilin siyasal, eğitim ve kamusal alanlarda kullanımı hala mümkün değildir. Yasal olarak mahkemelerde ve benzeri durumlarda farklı dillerden Türkçeye çeviri yapılmasına imkanı tanınmışken, pratikte bu uygulanmamaktadır. Kadınların cinsiyetlerinden dolayı adalete erişimleri önündeki engeller, etnik kimlikleri ve dil engeli ile birleşerek daha da katmerleşmektedir.

Ataerkil toplum yapısı kadının karşılaştığı sorunları arttırmaktadır. Dini yaşamın katı olarak uygulandığı her ülkede görüldüğü gibi kadınlar aile içi şiddet, namus cinayetleri ve eğitim olanaklarından yoksun bırakılma ile yüzyüze kalmaktadırlar⁴¹. Kadınların erkeğe bağımlı olması maddi kısıtlama olarak da ortaya çıkmaktadır. Bu tür ayrımcılık ve kısıtlamalar, kadının izolasyonunu ve kamusal yaşamdan dışlanması sonucunu doğurmaktadır.⁴²

Kadının iki yönlü ayrımcılığa uğradığı ve bunun bir sonucu olarak siyasal ve kamusal yaşamdan dışlandığı durumuna gösterilebilecek örneklerden birisi Türkiye'deki Kürt toplumdur. İstanbul gibi metropollerde yaşayan Kürt kadınlarının çoğu zorunlu göç sebebiyle bu şehirlere gelmiştir. Bu durumunun bir sonucu olarak ortaya çıkan sorunlar sebebiyle Kürt kadınlarının kamusal yaşama entegre olmasında sıkıntılar yaşanmaktadır. Zorunlu göçe maruz kalmış olan kadınlar ekonomik sebeplerle göç etmiş olan kadınlara oranla, yaşamış oldukları zorunlu göç tecrübesinden dolayı ciddi travmalar da yaşamışlardır⁴³. 1950 ve

41 Bkz: 'Turkey: Kurdish women's struggle for rights and equality' <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:6EtpxPTYbuIJ:http://www.wluml.org/node/6116+KURDISH+women+%2B+rural&ct=clnk>

42 Bkz: 'Turkey: Kurdish women's struggle for rights and equality' <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:6EtpxPTYbuIJ:http://www.wluml.org/node/6116+KURDISH+women+%2B+rural&ct=clnk>

43 Bkz: ÇELİK, Ayşe Betül (2005) 'I Miss My Village!: Forced Kurdish Migrants in Istanbul and their Representation in Associations', *New Perspectives on Turkey*, No. 32, Spring 2005, s.141

1970’li yıllarda uygulanan tarımda modernleşme projeleri sonrası kırsal bölgeden ayrılarak şehirlere yerleşen ama geldikleri yerler, aile ve akrabaları ile ilişkilerini korumaya devam eden kadınlara kıyasla zorunlu göçe maruz kalan kadınların geldikleri yerler ile bütün ilişkileri kesilmiş, kişisel bağlantılar ortadan kalkmış⁴⁴, toplumdan izole edilmişlerdir.

Diğer etnik gruplara mensup olan kadınlar da dahil olmak üzere, kadınların temsil oranına bakıldığında eşitlik prensibinin ülke içinde hangi oranda uygulandığına dair bir tablo ortaya çıkabilir⁴⁵. Türkiye Büyük Millet Meclisinde 13 tane Kürt kadın milletvekili vardır ki bu oran hala oldukça düşüktür (Bu sayı meclisteki tüm kadın üyelerin yüzde 16.7’sine , tüm parlamenterlerin ise yüzde 2.4’üne denk gelmektedir).

Ayrıca tüm kadın milletvekillerinin feminist yaklaşım ya da görüşlere sahip olmadığı, geleneksel, dinci ve muhafazakar görüşlerden laik görüşlere kadar her türlü farklı görüşe sahip oldukları görülmektedir. Ancak kadın milletvekillerinin ideolojik yaklaşım ve siyasal görüşlerini bir taraf bırakalım, her türlü farklı siyasal ve ideolojik yaklaşıma sahip kadınların kamusal ve siyasal alanda boy göstermesi ile birlikte kadınların önündeki sosyo –ekonomik, sivil ve insan hakları engelleri ortadan kalkacak, kadınları etkileyen sorunlar üzerine eğilmelerine imkan sağlayacaktır⁴⁶. Kadınların siyasal alanlarda daha çok ve farklı kesimlerden gelecek şekilde temsil edilmeleri sonucunda genel anlamıyla çatışmaların çözümünde etkili olmaları, şimdiye kadar ihmal edilen durumun aksine müzakere ve politika belirleme süreçlerine kadınların sesini katma imkanı yakalanacaktır.

44 Bkz: ÇELİK, Ayşe Betül (2005) ‘I Miss My Village!: Forced Kurdish Migrants in Istanbul and their Representation in Associations’, *New Perspectives on Turkey*, No. 32, Spring 2005, s.141

45 Bkz: Kurdish Human Rights Project ‘*Enforcing the Charter for the Rights and Freedoms of Women in the Kurdish Regions and Diaspora*’ (2008) s.15

46 Toprak ve miras hakları gibi

3. Çatışmaların Çözümü ve Barışın İnşasında Kadının Varlığının Önemi

Kadınların kamusal hayata katılımının çatışmaların çözümü ve barışın sağlanmasında önemli bir anlamı olduğu sıklıkla tartışılan bir konudur. Kadınlar çoğu zaman ‘toplumda yaygın olan savaş fikrine karşı bir duruş sergileyebilen’, çatışmanın yerel aktörleri ile uluslararası toplumun hareketlerini yakından takip eden, savunmasız kesimlere koruma ve destek sağlayan ve sivil toplumun gelişimini güçlendiren’ kesimler olarak görülmektedirler⁴⁷. Kadınların barışın inşasında etkili oldukları görüşüne karşı çıkanlar ise bu tür bir algılamının temelinde yatanın kadını pasif ve hassas olarak gören basmakalıp ve geleneksel cinsiyetçi yaklaşım olduğunu ifade etmektedirler⁴⁸. Hem devlet hem de isyancı grupların devam ettirdiği uzun süreli şiddet dönemi gözönüne getirildiğinde Türkiye bağlamında kadınların çatışmanın çözümü ve çatışma sonrası sürece dahil olmaları büyük önem taşımaktadır.

Kadınların çatışma ile ilgili tecrübeleri erkeklerden daha farklı olabilir. Çatışmanın kendisi, etkileri ve çözümüne, yaşanmış farklı tecrübeleri hesaba katan cinsiyet perspektifinden bakmak, tartışmanın kapsamını genişlettiği gibi ilerleme sağlama imkanını da arttırmaktadır. Kadınların çatışmaların çözümü, barışın inşası, silahsızlanma, eski savaşçıların terhisi ve yeniden entegrasyon süreçlerine yapabileceği oldukça fazla katkı olmasına

47 Bkz: FARR, Vanessa (2003) ‘The importance of a gender perspective to successful disarmament, demobilization and reintegration processes’, *Disarmament Forum*, Vol. 4 ‘*Women, Men, Peace and Security*’, 32, s.9-10

48 Bkz: OTTO, Dianne (1996) ‘Holding up half the sky, but for whose benefit?: A critical analysis of the fourth world conference on women’, *The Australian Feminist Law Journal*, 1996, Vol. 6, 25

rağmen, sunacakları katkı gözden kaçırıldığı için bu tür fayda imkanlarında malesef kaybedilmektedir.

i. Kadının Katılımının Önemi

BM Güvenlik Konseyinin 1325 no.lu kararında da kabul edildiği gibi kadınların çatışmanın çözümünün her aşamasına katılması zorunludur. Yapılan çalışmalar göstermiştir ki çatışma sonrası döneme kadınların dahil olması ile birlikte sağlık, beslenme, eğitim, doğurganlık oranının düşürülmesi ve çocuk ölümlerinin azaltılması noktasında ilerlemeler gözlemlenmekte, kendi kendini idame ettiren güçlü toplumsal örgütler kurulmakta, demokrasinin sağlamlaştığı ve aşırı yaklaşımların ortadan kalktığı gözlemlenmektedir⁴⁹. Kadınların sürecin ekonomik, siyasal, sosyal alanlarına, aynı zamanda liderlik özelliklerini de kullanarak katılımı, çatışma sonrası toplumların gelişmesine direkt bir etkisi vardır⁵⁰ ki bu dönemlerde savaş ve çatışma sonrası dönemde hayatta kalan nüfusun çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Kız çocuklarının eğitim oranının arttırılması, kaynakların dağıtılması noktasında kadınların karar alma ve verme gücünün geliştirilmesi, kadınların siyasal görüşlerinin duyurulması için cesaret verilmesi ile birlikte gelişmeye olumlu bir katkı sunulacaktır.

Kadınların karar alma süreçlerine ve kamusal hayata katılmaları, yaşamın tüm alanlarında cinsiyet eşitliğinin tanıtılmasına olumlu bir katkısı yapacaktır. Cinsler arasında ayrımcılığın ortadan kalkması ile birlikte tarımsal üretimden gayri safi milli hasılatın artışı, ülkenin gelir kaynaklarının artmasından eğitim ve sağlık düzeyinin yükselmesine kadar pek çok farklı alanda önemli ve

49 Bkz: <http://www.quotaproject.org/aboutQuotas.cfm>

50 Bkz: <http://www.quotaproject.org/aboutQuotas.cfm>

kapsamlı ilerlemeler sağlandığı gözlemlenmektedir⁵¹. Güney Afrika örneği gözönüne getirildiğinde, kadınların anayasa taslağının yazım sürecine dahil olmaları ile birlikte, kadınların haklarının hem özel hem de kamusal yaşamın bütün alanlarında öncelik kazanması taahhüt altına alınmaya çalışılmıştır.

Savaş ve çatışma bağlamında, kadınların karar verme mekanizmalarına katılmasının barışın inşasına olumlu etki yaptığı görülmüştür⁵². Buna rağmen kadınlar resmi barış süreçlerinin dışına itilmişlerdir⁵³. Çatışmaya dahil olarak önce cephede şavaşı kadınlar da çoğu zaman karar alma noktasında herhangi bir role sahip olmamaktadırlar. Bu tür süreçler daha çok erkekler ve silahlar üzerine yoğunlaşmakta, kadınlar gözden kaçırılmakta ya da karar veren insanlar olarak görülmekten ziyade muhtemel bir barışın temsilcisi olarak görülmektedirler.

Türkiye'deki silahlı gruplar gözönüne getirildiğinde kadınların tartışma ve karar verme sürecinde⁵⁴ belirgin bir rol oynadıkları hatta kendi parti örgütlenmelerinin olduğu görülmektedir. 1980'li yıllardan bu yana silahlı grupların söylemlerinde Kürt kimliği ile kadın kimliği arasında bir bağ kurulduğu, özellikle Abdullah Öcalan liderliğindeki PKK hareketinin kadının Kürtlerin yaşamındaki önemi üzerine vurgu yaptığı, Kürtlerin özgürlüğüne ulaşması için kadının özgürlüğüne kavuşmasının mutlak olduğu ifadelerini yoğunlukla kullandığı görülmektedir.

51 Bkz: United Nations, Office of the Special Advisor on Gender Issues and Advancement of Women (2002) '*Gender Mainstreaming: An overview*', s.11

52 United Nations, Office of the Special Advisor on Gender Issues and Advancement of Women (2002) '*Gender Mainstreaming: An overview*', s.11

53 United Nations, Office of the Special Advisor on Gender Issues and Advancement of Women (2002) '*Gender Mainstreaming: An overview*', s.24

54 Ancak yüksek mevkideki kadın savaşçı sayısı azdır

Bugün itibarı ile PKK'deki kadın ye sayısının örgütün toplam üye sayısının yüzde 20'sini⁵⁵ oluşturduğu ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra ülkedeki diğer silahlı gruplardan Devrimci Sol (DHKP-C) ile TİKKO hareketlerinde kadınların karar alma düzeyinde önemli roller aldığına rastlanılmamaktadır.

Kürt siyasal partileri ise aday listelerine çok sayıda kadın eklemiştirler. Bu yıl yapılan seçimlerin sonucuna göre BDP'nin desteklediği bağımsız adaylar arasından meclise seçilen 36 milletvekilinden 11'ini kadınlar oluşturmaktadır. BDP ayrıca eşbaşkanlık sistemi uygulayarak genel başkanın sorumluluklarını bir kadın bir de erkek arasında bölüştürmektedir. Kürt partileri ve siyasal grupların da kadının bu derecede temsil ediliyor olmasına karşılık Türkiye'de gerek devlet seviyesinde gerekse de iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi, diğer siyasal partiler, bürokrasi ve özel sektörde bu derecede bir temsile rastlanmamaktadır⁵⁶.

ii. Kadın ve Müzakere

Kadınların barış görüşmelerinde temsil oranının düşük olması ve uzun döneme yayılmış çatışmalar sırasında kadınların yaptığı kararlı katkıları tespit etmekte yaşanan güçlükler sebebiyle kadınların barış müzakerelerine⁵⁷ katkısının ne oranda olduğunu

55 Bkz: JOSEPH, Suad and NAJMABADI, Afsaneh (2005), *Encyclopedia of Women & Islamic Cultures: Family, Law and Politics*, Brill Academic Publishers, s.580

56 Kadınların özel sektördeki şirketlerdeki idareci pozisyonlarının sadece yüzde 12'sine sahip olduklarını belirtmek gerekir. Ancak bu rakam ülke genelinde kadınların yüzde 5'inin idareci olması oranından fazladır. Bakınız: Today's Zaman, 23 October 2010, 'Turkey ranks second in number of female CEOs', <http://www.todayszaman.com/news-225199-106-turkey-ranks-second-in-number-of-female-ceos.html>

57 Bkz: Centre for Human Dialogue (2008), POTTER, Antonia, 'Women and negotiations with armed groups', published in Dilemmas of Negotiation with Non-State Armed Groups, *The Canadian Consortium on Human Security*, February 2008, Vol. 6, Issue 2, s.3

belirlemeye yarayan araştırma ve kanıtlar oldukça az bir orandadır. Bu alandaki çalışmalar kadınların barışa katkısından ziyade tartışmaya hangi oranda katıldıklarını üzerine yoğunlaşmıştır⁵⁸.

Ancak açık olan bir gerçek vardır ki o da kadının müzakerelerde yer alması ile birlikte tartışmanın alanı genişlemekte, toplum içindeki uzun vadeli hedefler ile kalkınmanın öngörülmesine katkı sunulmaktadır⁵⁹. Türkiye bağlamında düşünüldüğünde, hem kendi çıkarlarının temsil edilmesi ve hem de farklı perspektiflerin dikkate alınabilmesi için daha çok erkeklerin hakimiyetinde bulunan müzakereler sürecinde kadınların büyük bir oranda varlık göstermeleri gerekmektedir. Kadınlar, kendilerini etkileyen cinsiyete dayalı şiddet gibi sorunlara çözümleri ve bunun yanı sıra toprak, mülk ile eğitim gibi sorunlara cinsiyet yaklaşımlı en sağlıklı şekilde çözümleri bulacaklardır. Başta Kürt ve Türk kadınları olmak üzere toplumun bütün kesim ve gruplarından kadınların bütün sürece katılmadığı bir sürecin sonucunda kadınlar dışlanmaya devam ediyor olacak ve barış imkanı da daralacaktır.

Bu nedenlerle barış tartışmaları, Müzakereler, Silahsızlanma-Eski Savaşçıların Terhisi ve Yeniden Entegrasyon (DDR) süreçleri ile diğer her türlü karar alma mekanizmalarına tam katılabilmesi için kadınların siyasal yaşama katılımının özendirilmesi oldukça önemlidir. Yaşamın bütün alanlarında kadınların temsil edilip sürecin bütün aşamalarında yaşanacak tartışma ortamlarına

58 Bkz: Centre for Human Dialogue (2008), POTTER, Antonia, 'Women and negotiations with armed groups', published in Dilemmas of Negotiation with Non-State Armed Groups, *The Canadian Consortium on Human Security*, February 2008, Vol. 6, Issue 2, s.3

59 Kadınların Guetemala ve El Salvador'daki müzakerelere katılması bunun en güçlü örneğidir.

sokulması hayati bir önem taşımaktadır. Kadınların hem bazı siyasal partiler içinde hem de silahlı hareketler içinde daha fazla görünür olmalarına rağmen önemli olan bir diğer konu tüm tarafların kendi kadın üyelerini tartışma sürecine dahil etmek ve tecrübelerini öne çıkartmak için cesaretlendirmesi gerekir. Bu tür bir süreç sonunda önemli bir fırsat kaçırılmadan farklı ideoloji ve görüşlere sahip olan kadınlar diyalog sürecine dahil olacak ve muhtemel bir barışın zemini genişletecektir.

iii. Kadın ve Silahsızlandırma

Terhis olmaya karar vermiş ve yeniden entegrasyon programına girmeye hazırlanan kadın ve erkek savaşıçılarının silahsızlandırılması sürecinde her iki cinsin farklı ihtiyaçlarının neler olabileceğini bilmek oldukça önemlidir. Kadınların Silahsızlanma-Eski Savaşıçıların Terhisi ve Yeniden Entegrasyon (DDR) programına tam olarak katılabilmesi için bu farklı ihtiyaçların kabul edilmesi ve görünür kılınması gerekir. BM Güvenlik Konseyinin 1325 no.lu kararına göre barış müzakerelerinde görev alan aktörler açısından silahsızlanma sürecinde kadının ihtiyaçlarını gözönüne almak tek başına yeterli olmamalı, onların bu sürece direkt dahil edilmeleri gerekmektedir.

Gittikçe daha fazla kabul edilmeye başlanan bir diğer gerçek, değişimin uzun süreli olarak korunabilmesi için kadınların silahsızlanma sürecine katılmasının zorunluluğudur. Bunun yanı sıra kadınların ‘silahların toplanıp yok edilmesinin planlanması ve yeniden entegrasyon programları’⁶⁰ gibi acil

60 Bkz: Centre for Human Dialogue (2008), POTTER, Antonia, ‘Women and negotiations with armed groups’, published in Dilemmas of Negotiation with Non-State Armed Groups, *The Canadian Consortium on Human Security*, February 2008, Vol. 6, Issue 2, s.27

alınacak önlemlere katkısı çok önemlidir ve baltalanmamalıdır.

BM Güvenlik Konseyi'nin 1325 no.lu kararının üzerinden 10 yıldan fazla bir zaman geçmiş olmasına ve kararın içerdiği bu açık ifadeye rağmen, kadınların DDR süreçlerinin dışında bırakılmasına devam edilmekte, erkekler üzerine yoğunlaşarak, cinsiyet yaklaşımında gözardı edilerek DDR süreci başlatılıp uygulanmaktadır. DDR süreçleri tabana dayalı kadın örgütlerinin gündemlerinden habersiz olduğu gibi kadın örgütlerinin bu sürece nasıl katılabileceklerine dair yaşanan tartışma da çok sınırlı kalmaktadır.

Çocuk yaştaki savaşçılar (hem erkek hem de kadın) çok ciddi bir sayı teşkil etseler de, DDR programları sıklıkla onsekiz yaş üzeri olan ve erkek olan eski savaşçılar üzerine yoğunlamaktadır. İster oynadıkları hayati rol sebebiyle ister kadın savaşçı, ister ev kadını, ister bakıcı olsunlar, kadınların silahsızlanma sürecine direkt dahil olmasına öncelik verilmelidir. Kadınların çatışma süreci içindeki rolleri çok çeşitlidir ve bu durum mutlaka hesaba katılmalıdır. Kadınlar savaşta sadece savaşçı ve kurban rollerine sahip olmamakta, aldıkları bir dizi destek rolü yoluyla perde arkasında savaşa destek sunmaktadırlar. Aktif ve her an bir kışkırtma yapma ihtimali olan ⁶¹ kadın savaşçılar DDR programının temel ilgi alanı olmalıdır. Topluma yeniden katılan kadınlar değerli katkılarda bulunabilir, kendileriyle özellikle eski savaşçıların yeniden entegrasyonu, uzlaşmanın desteklenmesi ve toplumların güvenliğinin sağlanması gibi konularda konsültasyon görevi üstlenebilirler⁶².

61 Bkz: United Nations Disarmament, Demobilization and Reintegration Resource Centre, 'Women, Gender and DDR', at: <http://www.unddr.org/iddrs/05/>

62 Bkz: Bkz: United Nations Disarmament, Demobilization and Reintegration Resource Centre, 'Women, Gender and DDR', at: <http://www.unddr.org/iddrs/05/>

Herhangi bir kadının grubunun DDR sürecinde kendini ifade etmesinin engellenmesi ile birlikte, öğrenme, bilginin ve perspektifin genişletilmesi görmezden gelinmiş olacak, barışın zeminin genişletilmesi sınırlandırılmış olacaktır. Bu sebeple 'DDR sürecine dahil olan kadın ve erkeklerin farklı ihtiyaç ve kapasitelerine rutin bir şekilde itibar gösterilmesinin' önemli olduğu fikri benimsenmelidir.

iv) Kadın Katılımının Arttırılması

Yukarıda ifade ettiğim gibi kadının siyasal ve kamusal alana katılımının arttırılması kadınların barışın inşası ve DDR süreçlerine katılım için zorunludur. Kadınların karar alma süreçlerinde kilit rol almaları bekleniyorsa o zaman kadınların siyasal arenasında kilit roller ve liderlik mevkileri almaları mümkün kılınmalıdır. Yine kadınların spesifik olarak barışın inşası ve silahsızlandırma gibi konular ile ilgilenebilmesi için onların hem yerel hem de Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kurumlarda kilit rollere atanmaları gerekir. Türkiye'de kadınların siyaset, kamu idaresinin yönetim birimleri ve sendikalarındaki temsil oranı oldukça düşüktür⁶³. Kadının toplumun bütün alanlarında görünür kılınabilmesi için bu sorunun bir an önce yanıt bulunması gerekmektedir.

Silahsızlandırma ve seferberlik süreçleri genellikle erkekler tarafından yürütülürken, ordu içindeki yüksek rütbeli kadın sayısı da oldukça azdır⁶⁴. Bu tür sebeplerin bir sonucu olarak dünya

genelinde kadınların barış inşası ve DDR süreçlerine katılımı

63 Bkz: European Commission, *Turkey 2010 Progress Report*, (Brussels, 9 November 2010), s.25, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf

64 European Commission, *Turkey 2010 Progress Report*, (Brussels, 9 November 2010), s.30, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf

oldukça güç olmaktadır. Buna ek olarak kadınların silahsızlanma ve barış süreçlerine erkeklerle eşit görülüp katılabilmesi için onların erkeklerden bağımsız görülmesi şarttır (çatışma sonrası dönemlerde kadınlar aktif bir şekilde çatışmalara katılmış olsalar dahi genellikle erkeklere bağımlı, süreçten ikincil derece yararlanan kişiler muamelesi görmektedirler)⁶⁵.

4. Kadının Silahlı Çatışmalara Aktif Katılımı

i. Silahlı Gruplar – Kadın Otonomisinin genişlemesi midir?

Uzun süredir devam eden çatışmanın yol açtığı şiddet, zorunlu göç ve genel alanda güvensizlik gibi durumların dışında ortaya çıkan bir diğer sonuç ise çok sayıda kadının politize olmasıdır. Bunun bir sonucu olarak silahlı gruplara katılımlar olmuş, bunun yanı sıra kadınlar siyasal partilere aktif katılım sağlayarak, onların örgütsel çalışmaları, faaliyetleri, protesto ve gösterilerine katılmışlardır.

Kürdistan İşçi Partisi (PKK)'nin dünya genelinde en fazla kadın üyeye sahip olan silahlı grup olduğu ifade edilmektedir. Tüm kadrolarının yaklaşık yüzde 20'si⁶⁶ kadınlardan oluşan hareketin kadro yapısındaki kadın sayısının çatışmaların daha yoğun olduğu 1980'li ve 90'lı yıllarda ise bu orandan daha fazla olduğu düşünülmektedir. Kadınların PKK'deki gücü siyaset arenasında

65 European Commission, *Turkey 2010 Progress Report*, (Brussels, 9 November 2010), s.31, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf

66 Bkz: JOSEPH, Suad and NAJMABADI, Afsaneh (2005), *Encyclopedia of Women & Islamic Cultures: Family, Law and Politics*, Brill Academic Publishers, s.580

da hissedilmiştir. Kürt kadını toplumsal barışın sağlanmasında sürekli bir rol oynamış, bu rol Abdullah Öcalan liderliğinde Türkiye’de 1980’li yıllardan bu yana gelişen Kürt hareketini tarafından daha fazla ifade edilmiş, kadınların harekete katılımı pek çok insan tarafından ‘özgürlük ve devrimin sembolü’ olarak görülmüştür⁶⁷.

Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde, kadınların çatışmada aktif rol olmaları onlara biçilmiş klişe bir rol olan ‘barışkoruyucusu’ rolünden uzaklaşmanın bir işareti olarak görülebilir. Bu durum kadının rolünün o kadar basit ve kolaylıkla kategorize edilemeyeceğini açıkça göstermektedir⁶⁸. Türkiye’deki Kürt ve diğer silahlı gruplar askeri birimlerinin sadece erkeklerden oluşmadığını ve kadınların da sadece barış ile ilişkilendirilemeyeceğini göstermektedirler.

Kadının çatışmaya fiziksel anlamda aktif olarak katıldığı bir diğer ülke ise Peru’dur. Latin Amerika’da erkeklerin öncülük ettiği geleneksel gerilla modelini kıran Aydınlık Yol hareketinde (Sendero Luminoso) çok sayıda kadın savaşıcı yer alırken, örgütün merkez komitesinin yüzde 42’sinde yüksek rütbeli kadınlar yer almaktaydı⁶⁹. Örgütün üst düzey yöneticilerinden birisi ve örgütün ikinci derecede sorumlu kişisi Elena Iparraguirre isimli bir kadın savaşıcıydı. Bazı kesimler Aydınlık Yol hareketinin bu yaklaşımı

67 Bkz: DRYAZ, Massoud Sharifi, ‘Women and Nationalism: how women activists are changing the Kurdish conflict’, s.2 <http://www.soas.ac.uk/lmei/events/ssemme/file67896.pdf>

68 ‘Barışkoruyucusu’ rolü pek çok feminist tarafından eleştirilmektedir. Dianne Otto uluslararası hukuk ve kadının eşitliği ve katılımını desteklemek amacıyla düzenlenen Bm konferanslarında ifade edilen kadının erkeğe oranla barılı daha fazla desteklediği ve çatışma dönemi içinde kadına barışı koruma görevi verilmesini ‘hatalı bir klişelen-dirme’ olarak adlandırmaktadır.

69 Bkz: Harvard magazine ‘Violence in Peru’ . <http://harvardmagazine.com/1996/05/right.violence.html>

ile kadınların ülkenin kamusal alanında görünür kılınmasını sağladığını, kadınların Peru toplumu içindeki görünürlüğünü ortaya çıkardığını ve onlara siyasal girişimde bulunmak için gerekli araç ve zemini sunduğundan bahsetmektedirler⁷⁰.

Türkiyedeki kadınların hem mücadele hem de siyasete katılması ‘kadın özerkliğinin genişlemesi’ ve kadınların ulusal düzeyde katılımının sağlanması için bir fırsat olarak görülebilir. Silahlı mücadelenin kullandığı cinsler arası eşitliğin aile yaşamı, sivil toplum ve işbölümü alanlarında da kendi yansımaları bulup bulmadığı ayrı bir sorudur. Bu aşağıdan siyaset hareket tarzının yeni modelleri, kadının hem örgüt hem de muhtemel bir ilerleme içinde kendi ilişkilerinin yeniden konumlandırmasına işaret olabilir.

Çok sayıda Kadın silahlı örgütlerin siyasal mücadelelerini hem kendi kimliklerinin tanınması hem de özgürleşmeleri için birer araç olarak görmektedir. Türkiye bağlamında ise kadınlar, toplumda kendilerine biçilmiş geleneksel rollerden, Türk devletinin kullandığı hegemonik kültürel söylemden ve kendi kültürel çevreleri içinde erkeklerin oluşturduğu baskıdan kurtulup özgürleşmeyi hedeflemektedirler. Aralarındaki etnik ve kültürel farklılıklar ile çelişen siyasal duruşlarına rağmen Türkiye’deki kadınların çok sayıda ortak hedefte buluştuğunu söylemek mümkündür. Kürt kadınlarını ilk anda bir araya getiren sebepler onların etnik ve kültürel kimlikleri olmasına rağmen, giderek siyasallaşmaya başlamaları ile birlikte ‘kadın ve cinsiyet sorunları’⁷¹ ile ilgilenmeye başlamışlar, Kürt hareketi içinden ayrı

70 Bkz: FREED, Feather Crawford (2008) *More than half the sky: The power of women in Peru*, <http://hiddentranscripts.wordpress.com/2008/08/15/women-and-the-shining-path/>

71 Bkz: DINER, Cagla and TOKTAŞ, Şule (2010) ‘Waves of feminism in Turkey:

bir kadın hareketi oluşturmuşlardır⁷².

ii. Kadın Savaşçıların Farkedilmezliği

Çatışmanın devam ettiği dönem boyunca kadınlar mücadeleye katılımlarını belirginleştirmişlerdir. Çok sayıda toplum hala kadınları savaşçı olarak görmese dahi, önemli orandaki ülkede kadınlar silahlı mücadeleye hem savaşçı hem de destekleyici⁷³ olarak katılmakta, bunun sonucunda kadınların belirgin bir mücadele gücünü temsil etmeye başladıkları görülmektedir. Latin Amerika'nın kadınların belirgin olarak fiziksel savaşta yer aldığı bir bölge olduğundan daha önce bahsetmiştim. El Salvador'daki resmi rakamlar bu bilgileri teyit etmese de elde edilen resmi olmayan rakamlara göre FMLN hareketinin destekleyicilerinin yüzde 60'ını ve terhis edilen savaşçıların yüzde 30'unu⁷⁴ kadınlar oluşturmaktadır.

Kadınların mücadeleye bu kadar yoğun oranda katılmalarına rağmen, sıklıkla barış görüşmeleri ve karar alma süreçlerinin dışında bırakıldıkları, topluma geri döndüklerinde savaşçı oldukları dönemde elde etmiş oldukları özerklik, siyasal rol ve liderliklerini kaybettikleri görülmektedir⁷⁵. Çatışmanın sona

Kemalist, Islamist and Kurdish women's movements in an era of globalization', *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Volume 12, Number 1, March 2010, s.48

72 DINER, Çağla and TOKTAŞ, Şule (2010) 'Waves of feminism in Turkey: Kemalist, Islamist and Kurdish women's movements in an era of globalization', *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Volume 12, Number 1, March 2010, s.48

73 Bkz: MOSER, Caroline O.N. and CLARK, Fiona C. (2001) 'Gender, Conflict, and Building Sustainable Peace: Recent Lessons from Latin America', in *Gender and Development*, Vol.9, No.3, Humanitarian Work (Nov. 2001) s.33

74 MOSER, Caroline O.N. and CLARK, Fiona C. (2001) 'Gender, Conflict, and Building Sustainable Peace: Recent Lessons from Latin America', in *Gender and Development*, Vol.9, No.3, Humanitarian Work (Nov. 2001) s.33

75 MOSER, Caroline O.N. and CLARK, Fiona C. (2001) 'Gender, Conflict, and Building Sustainable Peace: Recent Lessons from Latin America', in *Gender and Development*, Vol.9, No.3, Humanitarian Work (Nov. 2001) s.33

ermesi ile birlikte kadınlar bir anlamda görünmez kılınmakta, tıbbi ve psikolojik tedavi olanakları sunulması ve topluma yeniden entegrasyonu içeren terhis programları sırasında erkeklere oranla ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Moser ve Clark eski savaşçıların terhisi programı sırasında kadınlara eşit erişim imkanı verilmesinin önemini vurgulamakta, bu tür programların hazırlanmasında cinsiyet perspektifinin gözönüne alınmasını, kadınlar ile erkeklerin birbirinden farklı olan ihtiyaçları gözönüne alınarak bu programların uygulanmasını önermektedirler⁷⁶. Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde, kadınlar tartışmanın bütün aşamalarına dahil edilerek ayrımcılıktan korunmalı, eski savaşçıların terhisi sürecinde alınan önlemler erkeklerin olduğu kadar kadınların da erişimine açık olmalıdır.

iii. Kadın Savaşçıların Silahlı Mücadeleye Katılımında Feminist Söylemin Kullanımı

Kadınların silahlı mücadeleye katılımı bazı yorumcular tarafından kadının eşitlik yönünde attığı adımın bir temsili, kadın özgürlüğünün ayrımcılık ve baskıdan uzaklaşarak evrimleşmesi olarak görülmektedir. Kadınların silahlı gruplara katılımını sağlamak için bu yönde söylemler kullanılmıştır. Örneğin Mozambik'teki 1964-74 yılları arasında faaliyet gösteren FRELIMO gerilla hareketi önderliği kadın ve kızların gerillaya katılmasının kendi çıkarlarına olacağını, onların geleneksel yaş ve cinsiyet hiyerarşisi tarafından oluşturulan prangalardan FRELIMO'nun tüm Mozambik'lilerin baskı ve sömürüden kurtarılması mücadelesi ile kurtulabilecekleri mesajını vermiştir⁷⁷.

76 MOSER, Caroline O.N. and CLARK, Fiona C. (2001) 'Gender, Conflict, and Building Sustainable Peace: Recent Lessons from Latin America', in *Gender and Development*, Vol.9, No.3, Humanitarian Work (Nov. 2001) s.33-34

77 WEST, Harry G. (2000) 'Girls with Guns: Narrating the experience of war of FRELIMO's "female detachment"', *Anthropological Quarterly*, Vol. 73, No. 4, Youth and the Social Imagination in Africa, part 2 (Oct., 2000) s.184

Bu tür bir söylem İran, Irak, Suriye ve Türkiye'nin Kürt bölgelerindeki mücadeleler sürecinde kullanılmıştır. Kadınların eşitliği kavramının kullanılıp onların devlet ordusuna alındığı örneklerden biri Endonozya'dır. Kadınların Ordu'ya alınması ve görünür kılınmasını takiben Endonozya devleti Endonozyalı kadınların eşit vatandaşlar konumuna eriştiği söylemini kullanmaktadır⁷⁸. Kadınların silahlı mücadeleye katılımı için bu tür söylemlerin kullanıldığı diğer ülkeler arasında Güney Afrika, Filistin, Cezayir ve Bask Ülkeside vardır.

Yukarıda ifade ettiğim üzere, kriz ve ayaklanma dönemlerinde militarist yapılara kadınların dahil edilmesinden sonraki süreçte, bu kadınlar tekrar sivil yaşama döndüklerinde mücadele sırasında elde ettikleri özerklik, siyasal rol ve liderliklerini kaybetmekte, bir zamanlara kadınları silahlı halk mücadelesine katmak için kullanılan eşitlik ve ulusu temsil mesajı geride kalmakta, kadınlar yeniden heteroseksüel aile modeli yapısına geri dönmektedirler⁷⁹. Bu eşitsiz yapıya tekrar geri dönüş kadınları da erkekler ile aynı şekilde kapsayan geniş bir DDR programı ile önlenebilir.

iv. Kadının Silahlı Çatışmalara Katılmasının Etkisi

Silahlı mücadeleye katılmış olmanın kadınlar ve erkekler üzerine farklı etkileri olabilir. Bu savaşçıların büyük bir çoğunluğu gönüllüdür ve herhangi bir para almazlar. Ayrıca uzun yıllar boyunca ailelerinden ayrı kalırlar, onları bir daha görememe ihtimalide vardır. Bu savaşçıların anneleri için bu tür bir katılım çocuklarının yaşamlarının feda edilmesi anlamına gelmektedir.

78 SUNINDYO, Saraswati (1998) 'When the Earth is Female and the Nation is Mother: Gender, the Armed Forces and Nationalism in Indonesia', *Feminist Review*, No. 58, International Voices (Spring, 1998), s. 1

79 SUNINDYO, Saraswati (1998) 'When the Earth is Female and the Nation is Mother: Gender, the Armed Forces and Nationalism in Indonesia', *Feminist Review*, No. 58, International Voices (Spring, 1998), p. 1

Savaş ve çatışmaların hem fiziksel hemde travma gibi psikolojik etkileri kadınlar ve erkekler üzerinde farklı yaşanabilir, değişik etkileri olabilir.

Çatışma sonrası uygulamaya konulan eski savaşçıların terhis sürecinde, çatışma ve savaşın kadın ve erkekler üzerindeki önemli etkilerin ne şekilde farklılıklar gösterdiği rahatlıkla gözlemlenebilir. DDR sürecinde kadınlar erkeklere oranla kendilerini eski savaşçı olarak gösterme konusunda daha az istekli olabilirler ve bunun bir sonucu olarak süreç içinde daha az farkedilir olabilirler. Bunun yaşanmaması için kadınların kendilerini bu süreç içinde daha güvenli hissetmelerinin sağlanması gerekir. Bunun gerçekleşmemesi durumunda kadınların kendilerini gizlemeleri, meslek eğitimi ve sağlık imkanlarını yakalayamayanlarında⁸⁰ 'kendi kendine harekete geçmeleri' dahi sözkonusu olabilir⁸¹. Çatışma sonrası dönemde çocuk bakımı erkekten çok kadınların sorumluluğu haline gelmekte, kadınlar kendi yaşadıkları travmaların yanısıra çocukların çatışma sonrası travması ile ilgilenmekte, bunun yanısıra ekonomik sorunlar ile uğraşmaktadırlar. Türkiye'de Kürt coğrafyasında yaşanan çatışma ile birlikte ataerkil toplum yapısı 'askerler, Kürt aşiret liderleri ve toplumda militarist değerlerin artış göstermesi' nedeniyle daha da güçlenmektedir.

80 FARR, Vanessa (2003) *'The importance of a gender perspective to successful disarmament, demobilization and reintegration processes'*, Disarmament Forum, Vol. 4 'Women, Men, Peace and Security', s.32 http://www.humansecuritygateway.com/documents/UNIDIR_impofgenderperspective.pdf

81 FARR, Vanessa (2003) *'The importance of a gender perspective to successful disarmament, demobilization and reintegration processes'*, Disarmament Forum, Vol. 4 'Women, Men, Peace and Security', s.32 http://www.humansecuritygateway.com/documents/UNIDIR_impofgenderperspective.pdf

5. Savaş ve Silahlı Çatışmaların Cinsiyetçi Boyutları

i. Zorunlu Göç

Priscilla Hayner çatışma sırasında kadınlar ile erkeklerin çektikleri acıların farkını ifade etmek için ‘çatışma döneminde ölen ve hapse giren insanların büyük bir çoğunluğunu erkekler oluştururken, evlerinden ve yerlerinden yurtlarından çıkarılıp yoksulluğa mahkum edilen insanların büyük bir bölümünü kadınlar oluşturmaktadır’ demektedir⁸².

Savaşlarda erkeklerin kadınlardan daha fazla oranda çarpışıp hayatını kaybettiği gerçeğine rağmen savaşların en büyük kurbanı olarak kadınlar sayılmaktadır⁸³. Savaşların sonucu olarak evlerini bırakıp sığınmacı haline gelen insanların yüzde 80’ini kadın, çocuk ve gençler oluşturmaktadır⁸⁴. Zorunlu göçün kadınlar ve erkekler üzerine etkisi de birbirinden farklıdır. Çünkü kadınlar ve kızları bekleyen büyük risklerden biri de tecavüz ve insan ticaretidir. Tecavüzün yaşanması durumunda kadının toplumdan uzaklaştırılması, aile ve toplumun tümü tarafından reddedilmesi yaşanabilmektedir. Çatışmaların yaşandığı Türkiye’nin Kürt coğrafyasında cinsiyete dayalı şiddet oranı yüksektir. Cinsel şiddete karşı savunmasız kalan kadın ve genç kızlar, zorunlu göç ile birlikte yeni ve alışık olmadıkları roller ile karşı karşıya kalırlar. Geleneksel anlamda evin geçimini sağlamakla sorumlu olan erkeklerin çatışma içinde yer alması ya da hayatını kaybetmesinden dolayı kadınlar ve kızlar hayatlarında ilk kez

82 Bkz: HAYNER, Priscilla B. (2001), *Unspeakable Truths*, Routledge, s. 85

83 Bkz: HAYNER, Priscilla B. (2001), *Unspeakable Truths*, Routledge, s. 85

84 Bkz: Women’s Refugee Commission: ‘*Refugee Girls – the invisible faces of war*’ (2009), p.1 http://www.womensrefugeecommission.org/docs/refugee_girls_book.pdf

ailelerine maddi yardımda bulunmakla sorumlu hale gelirler⁸⁵.

Türkiyedeki zorunlu göç mağdurlarının neredeyse tamamına yakını PKK ile devlet güvenlik güçleri arasında devam eden çatışmadan dolayı yaşadıkları yerlerden zorla çıkartılan Kürtlerden oluşmaktadır. Çatışma sebebiyle ortaya çıkan şiddet ortamının sonucunda çok sayıda köylü şehirlere göç etmiştir. Bu konuda net istatistiki bilgiler elde etmek zor olsa da, hükümet tarafından finanse edilen araştırma çalışmalarına göre sadece 1980 ve 1990'lı yıllardaki çatışmalar döneminde 954.000 ile 1.2 milyon arasında Kürt zorunlu göçe tabi tutulmuştur. Kürt kurumlarının verdiği rakama göre ise bu sayıda dahada yüksektir ve yaklaşık 4.5 milyon civarında insan göç etmiştir⁸⁶. Köyler devlet tarafından PKK tarafından bir saha olarak kullanılmalarını önlemek için yakılmıştır⁸⁷. Günümüzde Kürt coğrafyasında daha güvenli bir hava gözlemlenirken, PKK tarafından ilan edilen ateşkesler gözardı edilirken, şiddet belli derecede varlığını sürdürmekte, koruculuk sistemi ise hala devam etmektedir.

Zorunlu göç mağdurlarının çoğunluğu büyük şehirlerin yoksul mahallelerinde yaşamakta, sınırlı oranda sağlık, eğitim, barınma imkanlarına sahip olarak, kültürel ve dilsel marjinalleşme ile yüzyüze kalmaktadırlar. İstanbul gibi büyük şehirlerde etnik azlıklara yönelik ayrımcılıklar sıklıkla görülürken, pek çok insan

85 Bkz: Women's Refugee Commission: *'Refugee Girls – the invisible faces of war'* (2009), p.1 http://www.womensrefugeecommission.org/docs/refugee_girls_book.pdf

86 Bkz: ÜSTÜNDAG, Nazan (2004) 'The Stakes at Issue with Turkey's Application for Membership of the European Union', Kurdish Institute of Paris Symposium, http://www.institutkurde.org/en/conferences/the_stakes_at_issue_with_turkey_s_application_for_membership_of_the_european_union/Nazan+Ustundag.html

87 Bkz: Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) website, <http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/%28httpCountries%29/C1E13DE C3D6630EB802570A7004CB2F8?OpenDocument>

sosyal, ekonomik ve kültürel haklardan yoksun olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Zorunlu göç mağduru pek çok Kürde etnik kimlikleri sebebiyle Türk kökenli evsahipleri tarafından kiralık ev verilmemekte, Kürt kelimesi bir aşağılama olarak kullanılmaktadır⁸⁸. Zorunlu göçün sonucunda başka formlarda ayrımcılıklarda yaşanmaktadır. Örneğin insanlar kayıtlı seçmen olamadıkları için seçimlerde oy kullanamamakta, şehirde sürekli bir ikamete ya da resmi evraklara sahip olmadıkları için çocuklarını okullara kaydettirememektedirler.⁸⁹

Türkiye'nin büyük şehirlerinde işsizlik oranı oldukça yüksektir ve bu tablodan en fazla etkilenenler kadınlardır. Zorunlu göçe maruz kalmış olan Kürt kadınları işgücü olarak hem kimlikleri hem de cinsiyetlerinden dolayı sıklıkla ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalmaktadırlar.⁹⁰ Ayrıca bu kadınların düşük eğitim seviyesine sahip olması da onların istihdam alanlarında açığa kalmalarına ve dezavantajlı duruma düşmelerine sebep olmaktadır.⁹¹ Eğitim görme açısından erkeklere kadınlara oranla daha fazla öncelik verildiği için kadınlar dil açısından da dezavantajlı bir konumda olacaklardır. Etnik topluluklara mensup olan ve zorunlu göçe maruz kaldığı için İstanbul'da

88 Bkz: Combating Terrorism Center, ZAMBELIS, Chris (2011) 'The factors behind rebellion in Iranian Kurdistan'<http://www.ctc.usma.edu/posts/the-factors-behind-rebellion-in-iranian-kurdistan>

89 Bkz: European Commission, *Turkey 2010 Progress Report*, (Brussels, 9 November 2010), s.142, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf

90 Bkz: Kurdish Human Rights Project: *NGO Shadow report for the review of the Turkish government under the UN International Convention on the Elimination of All forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* May 2010. <http://supportkurds.org/reports/review-of-the-turkish-government-under-the-un-international-convention-on-the-elimination-of-all-forms-of-discrimination-against-women-cedaw/>

91 Bkz: United Nations Disarmament, Demobilization and Reintegration Resource Centre, 'Women, Gender and DDR', p 141 . <http://www.unddr.org/iddrs/05/>

yaşayan kadınların büyük bir çoğunluğu Türkçe bilmemekte⁹², böylece otomatikmen istihdam olanakları açısından kısıtlı imkanlara sahip olmakta, günlük yaşam içindeki pek çok sosyal etkileşimden mahrum kalmaktadırlar. Türkiye'deki zorunlu göç mağdurlarının durumları ve günlük yaşamları siyasi sığınmacı ve göçmenler ile kıyaslanabilir⁹³. Şöyle ki, şiddet kullanılarak ve zorla yerlerinden edilmiş, kendi dil ve kültürleri olan farklı bir etnik toplumdur. Pekçok yönden içinde yaşadıkları toplumdan dışlanmışlardır ve ciddi ekonomik sıkıntılar içinde yaşamlarını sürdürmektedirler.⁹⁴ Nazan Üstündağ tüm bu ortak yönlere ek olarak zorunlu göç mağduru Kürtleri siyasi sığınmacı ve göçmenlerden ayıran noktanın, zorunlu göç mağdurlarının hala ülkenin resmi vatandaşları olduklarını⁹⁵ ve tüm vatandaşların haklarına sahip olduklarını belirtmektedir. Buna rağmen zorunlu göç mağduru Kürtler ve özellikle kadınlar hak ve özgürlüklerini tümüyle kullanma hakkından yoksundurlar.

ii. Çatışmanın farklı aşamaları

Çatışmaların çözümü üzerine çalışan akademisyenler çatışmanın şu beş süreçten oluştuğu sonucuna varmışlardır: çatışma öncesi

92 Bkz: United Nations Disarmament, Demobilization and Reintegration Resource Centre, *Women, Gender and DDR*, p.146. <http://www.unddr.org/iddrs/05/>

93 Bkz: ÜSTÜNDAG, Nazan (2004) 'The Stakes at Issue with Turkey's Application for Membership of the European Union', Kurdish Institute of Paris Symposium, http://www.institutkurde.org/en/conferences/the_stakes_at_issue_with_turkey_s_application_for_membership_of_the_european_union/Nazan+Ustundag.html

94 Bkz: ÜSTÜNDAG, Nazan (2004) 'The Stakes at Issue with Turkey's Application for Membership of the European Union', Kurdish Institute of Paris Symposium, http://www.institutkurde.org/en/conferences/the_stakes_at_issue_with_turkey_s_application_for_membership_of_the_european_union/Nazan+Ustundag.html

95 Bkz: ÜSTÜNDAG, Nazan (2004) 'The Stakes at Issue with Turkey's Application for Membership of the European Union', Kurdish Institute of Paris Symposium, http://www.institutkurde.org/en/conferences/the_stakes_at_issue_with_turkey_s_application_for_membership_of_the_european_union/Nazan+Ustundag.html

dönem, yükseliş, zirve (çatışma), düşüş ve uzlaşma.⁹⁶ Bu süreçlerin herbirinin kendi cinsiyet dinamikleri vardır ki bu süreçler kadınlar ve erkekler için birbirinden farklı fiziksel, sosyal ve ekonomik etkiler ortaya çıkarmaktadır. Çatışmanın ana akımları cinsiyet perspektifinden aşağıdaki şekilde tartışılmaktadır.

a) Çatışma Öncesi Dönem

Çatışma öncesi dönemde genelde ekonomik sıkıntılar yaşanmaktadır ve bu durum sıklıkla çatışmayı körükleyen faktörlerden biri olabilir. Hem içte hem de dışta, güç ve kaynakların gruplar, uluslar ve bireyler arasında eşitsiz dağılımına sıklıkla rastlanmaktadır. Johan Galtung güç ve kaynakların bu derecede eşit olmayan dağılımını ‘yapısal şiddet’⁹⁷ olarak isimlendirmiştir ki bu durum zaman zaman çatışma öncesi dönemlerde yoğunluk kazanabilir. Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde bu yapısal şiddet ölçüsüz bir şekilde Kürtleri etkilemiş, çatışmanın arka planını oluşturan sebeplerden biri haline gelmiş ve nihayetinde zorunlu göç meydana gelmiştir. Miriam Geerse Türkler ve Kürtler bağlamında bu yapısal şiddetin varlığını ‘seçkinlik, milliyetçilik ve cinsiyetçilik’ gibi 3 olgu ile tanımlamakta⁹⁸ bazı Türk vatandaşları da durumdan etkilense de Kürtlerin daha ciddi bir şekilde etkilendiğini, yeterli eğitim imkanları ve iyi sağlık hizmetlerinin mevcut olmamasının zorunlu göçün yaşandığı bölgelerde sıkıntı, yoksulluk ve bir dizi ölüme neden olduğunu ifade etmektedir.⁹⁹ Kurumlar ve sosyal yapıların bir

96 Bkz: DUDOUET, Veronique (2006) ‘Transitions from Violence to Peace’, *Berghof Report Number 15*, Berghof Research Centre for Constructive Conflict Management

97 Bkz: GALTUNG, J (1970) ‘Feudal systems, structural violence and the structural theory of revolution’, *Revista Latinoamerica de Ciencia Política* 1:25-79

98 Bkz: <http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/uncom.nsf/fe005fcb50d8277cc12569d5003e4aaa/8bc1fba78a4e7ab6c1257785004c4eba?OpenDocument> . s. 41. En son erişim 22.06.2011

99 Bkz: <http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/uncom.nsf/fe005fcb50d8277cc12569>

sonucu olarak kurumsal şiddet, birey ve grupları, politikalar, hukuk ve prosedürlerden ayrı tutmaktadır. Çok sayıda Kürt kadını bu tür şiddetin yükünü hala üzerlerinde taşımaktadır. Çatışma öncesi dönemde yaşananlar kadınlar açısından genelde ‘özel alan’¹⁰⁰ olarak ifade edilen ev, aile yaşamı ve ilişkiler içinde tecrübe edilmektedir. Düşük orandaki maaşlar yada ‘evin geçimini sağlayan erkeğin’ işsiz kalması kadının hem yaşam kalitesi hem de ilişkileri üzerine olumsuz etkide bulunabilir. Çatışma öncesi dönemin diğer olumsuzlukları arasında erkeğin suça ve militaristleşmeye yatkınlasmaya başlaması, tarım faaliyetinin azalması vardır ki bunlar kadını temelden etkiler. Örneğin, kadının üretim gücünü arttırmaya yardım edecek olan mikrokredilerin kullanıma hazır olmaması bu etkenlerden biri haline gelebilir. Bugün yoksulluğun kadınlaşması olarak bilinen durum başta 1995 yılında yapılan Pekin Konferansı olmak üzere oldukça geniş alanda kabul görmüştür.

b) Çatışma Dönemi

Cynthia Cockburn çatışma döneminin kadınları etkileyen üç ana ögesini silahlı gruplara katılım, günlük yaşamın düzensizliği ve bedene yönelik vahşi duyguların sergilenmesi olarak tespit etmiştir.¹⁰¹ Çatışmanın bir yansıması olarak erkekler üzerinde bu sürece katılma baskısı oluşmakta, bununla eşit orantılı olarak kadınlar üzerinde de çatışmayı destekleme baskısı oluşmaktadır. Her iki tarafın bu baskıya göstereceği direniş aralarındaki ilişkiyide

d5003e4aaa/8bc1fba78a4e7ab6c1257785004c4eba?OpenDocument . s. 41. En son erişim 22.06.2011

100 Bkz: CHARLESWORTH, Hilary C. and CHINKIN, C.M. (2000) *The boundaries of international law: a feminist analysis*, Manchester University Press, s.30

101 Bkz: COCKBURN, Cynthia (1999) *Gender, Armed Conflict and Political Violence*, s.9. http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&spell=1&q=cache:5UAuO_RwpEIJ:http://repository.forcedmigration.org/pdf/?pid=fmo:5013+cynthia+cockburn+%2B+conflict+%2B+brutalization&ct=clnk

etkileyecektir. Bir erkeğin çatışmaya katılmayı reddetmesi onun cezalandırılması ya da cezaevine konulması ile sonuçlanabilir, bunun bir sonucu olarak kadınlarda pek çok ekonomik destekten mahrum kalabilirler. Savaş ve çatışmanın yayılmacı doğası gereği, etkileri yaşamın bütün hallerine sızmaktadır. Bugün yaşanan savaşlardaki sivil insan kaybı önceki çağlarda yaşanan benzer savaşlardaki kayıplardan daha da fazladır¹⁰². Erkeklerin seferberlik halinde olduğu bu durumlarda kadınların savaş bölgelerinden kaçması daha da zorlaşmaktadır. Pek çok kültürün gerektirdiği yaşamın ve toplumun gündelik olarak yeniden üretimi gibi geleneksel sorumluluklar çoğu zaman bir cinse ilişkin olabilir ki bu durumda kadınların bağlı olduğu insanlar ile birlikte veya belli bir yerde kalmasını gerektirebilir. Cinsiyetler arasındaki farklılaşmalar kırsal alanda daha belirgindir ki bu bölgelerde erkekler kadınlara oranla kaçmak için daha donanımlıdır. Bundan dolayı kadınlar ve çocuklar savaştan etkilenmiş ‘sivillerin’ çoğunluğunu oluşturmaktadır. Militaristleşme ve çatışmanın bir sonucu olarak ulusal gelirin büyük bir bölümü silah ve diğer savaş teçhizatlarının alımına ayrılmakta, bu sebeple başta eğitim ve sağlık gibi önemli kamu hizmetlerinde kesintiye gidilmekte, böylece kadının gündelik hayatı direkt olarak etkilenmektedir. Temel sağlık hizmetlerinin sınırlandığı ya da ortadan kalktığı bu tür durumlardan kadınlar ölçüsüz bir oranda etkilenmekte, anne ve çocuk ölümleri artış göstermektedir. Eğitim alanında kısıtlamaların yaşandığı durumlarda ise, erkek çocuklarına kız çocuklarına kıyasla eğitim görme imkânında ayrıcalık sağlanmakta, böylece kadınların hayatında etkisi uzun sürecek ve gelecekte de etkileyecek durumlar ortaya çıkmaktadır. Çatışma sürecinde medya ve kamusal söylemde

102 Bkz: CEDAW General Recommendation23 <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom23>

ciddi milliyetçi ideolojik mesajlar verilmektedir. Etnik aidiyet ve ‘saf ırk’ söylemleri yükseltildiği gibi devletin düşmanlardan ‘temizlenmesi’ teması da işlenmektedir. Bu tür söylemlerin kadınlar üzerine etkisi erkeklere oranla daha büyüktür. Bu tür söylemler ataerkil aile idealleri ile uyumludur ki bu durum bir anlamda kadınları tehdit altına sokmaktadır. Kadınlar ‘saf olmadıkları’ gerekçesiyle cezalandırılıp öldürülebilmektedir. Buna en iyi örnek namus cinayetleridir. Ataerkil sistemin yargılarına göre, erkekler eşleri ve çocuklarını kurban edebilirler¹⁰³. Ataerkil toplumlarda yaşayan kadınların genel anlamda bu tür risklere açık olduğu bilinmekle birlikte çatışma dönemi ile birlikte bu tür riskler artmaktadır. Çatışmanın kadınlar ve erkekler üzerinde ne oranda farklı etkilerde bulunduğunu gösteren en açık durumlar fiziksel eziyet ve cinsel şiddettir. Savaş ve çatışma dönemlerinde kadınlar ve erkekler birbirinden farklı bazı işkence yöntemlerine maruz kalırlarki kadınlar açısından en sık kullanılan yöntem cinsel işkencedir. Savaş ve çatışma dönemleri tecavüz ile sıklıkla anılırken, hali hazırda bir işkence metodu olarakta kabul edilmektedir¹⁰⁴. Tecavüz, küçük düşürmek, baskın gelmek, korku yaymak ve bunun yanı sıra bir toplumun sivil üyeleri ya da etnik gruptan insanları zorla yerinden etmek için bir savaş taktiği olarak kullanılmıştır¹⁰⁵. Stratejik olarak belli bir bölgedeki etnik yapıyı değiştirmek ya da etnik temizlik için kullanıldığı görülmüştür¹⁰⁶. Günümüzde tecavüzün bir savaş

103 Namus cinayetlerinin hem çatışma hemde çatışma dışı alanlarda, yine ülkenin her yanında yaygın olduğunu, sadece Kürt kültürü yada çatışma ile bağlantılı olmadığını tespit etmek gerekir.

104 Örnek dava *Raquel Martí de Mejía v. Perú, Case 10.970, Report No. 5/96, Inter-Am.C.H.R., OEA/Ser.L/V/II.91 Doc. 7 at 157 (1996)*

105 BM Güvenlik Konseyinin 1820 numaralı kararı : S/RES/1820 (2008)

106 Bosna Hersek ve Ruanda örneklerinde olduğu gibi. Bkz: see Peace Women: ‘World citizen pushing back against rape as a weapon of war’ (2010). http://www.peace-women.org/news_article.php?id=2073&type=news

silahı ve suçu olduğu ve insanlık karşıtı suç ve soykırıma katkı yapan bir hareket olduğu kabul edilmektedir. Pekçok bağlamda değerlendirildiğinde tecavüzün kökenleri siyasal çatışmalardan kaynaklanmaktadır ki bunun anlamı devletin belli siyasal, kültürel ve etnik gruplardan olan kadınlara ya bu grupların tümüne yönelik şiddet uygulamasıdır¹⁰⁷. Türkiye'deki Kürt kadın aktivistler özellikle bu tür saldırılara açık durumdadır. Cinsel işkence gözüaltına alınan kadınlara yönelik olarak rutin bir şekilde uygulanırken, çoğu zaman bu saldırı onların çocuklarına ve diğer aile üyelerine kadarda uzanmaktadır¹⁰⁸.

c) Barış İnşası ve Yeniden Yapılanma

Çatışma sonrası dönemdeki yeniden yapılanma çalışmaları hem gelecekte bu tür bir çatışmanın tekrar doğuşunu önlemek, hem de çatışmanın yıkım yarattığı ülkede uzun vadeli sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanması için çok kilit bir süreç olarak görülmektedir. Barışın sağlanması için kısa ve uzun dönem hareket planları içinde güvenlik ve insan hakları sorunlarına yanıt olunmalıdır. Normalleşmeye geçişin işareti olan yeniden yapılanma süreci bir dizi unsurdan oluşmaktadır. Bu unsurlar arasında barış gücünün aktarılması ve insancıl yardımın ilk bölümünün sunulmaya başlanması, ekonomik, adli ve idari sistemin yeniden inşası, eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmet sisteminin yeniden oluşturulmaya başlanması ve sürecin en son aşaması olarak askeri birimlerin çekilmeye başlanması ile birlikte yaşamın yeniden normale dönmesini saymak mümkündür¹⁰⁹.

107 Bkz: <http://rojwomen.com/2010/12/29/kurdish-women-are-fighting-back-against-rape-in-turkey/>

108 Bkz: <http://rojwomen.com/2010/12/29/kurdish-women-are-fighting-back-against-rape-in-turkey/>

109 Bkz: The Women Waging Peace Network: ANDERLINI, Sanam Naraghi and EL-BUSHRA, Judy (2004), 'Post conflict reconstruction' in *Inclusive security, sustainable peace: A toolkit for advocacy and action*, s. 51. <http://www.huntalternatives.org/>

Uzun vadeli bir çözüm sağlanabilmesi için bu süreç içinde cevap olunması gereken diğer önemli sorunlar ise yaşanan travmanın üstesinden gelinmesi ve iyileştirilmesi, hukukun yeniden icrası ve güvenlik sektörünün reformdan geçirilmesidir. Sorunun yaşandığı ülkenin neresi olduğuna da bağlı olarak, yeniden yapılanma sürecinde çatışmanın yeniden başlamasına ya da ortaya çıkmasına neden olabilecek bazı faktörler vardır. Bu faktörler arasında yolsuzluk, sömürü, eşitsiz oranda kalkınma, siyasal baskı, yoksulluk ve zorunlu göç ¹¹⁰sayılabılır ki bunların tümü toplumlar arasındaki bağlarda zayıflık yaratıp gerilimin yükselmesine ve dolayısıyla ‘eski düşmanlıkların yeniden canlanmasına’ sebep olabilir¹¹¹. Barışın sağlanması için bu sorunların öncelikli olarak çözülmesi büyük önem taşımaktadır. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere elde edilen çözümün uzun süreli olabilmesi için bu sorunların çözülmesi ve çatışma sonrası dönemde başlayan barışı inşa ve yeniden yapılanma sürecine kadınların katılım sağlaması büyük önem taşımaktadır. Buna ek olarak kadınların karşı karşıya olduğu sorunların gerçek anlamda çözümlenebilmesi ve komisyonun kadınların sorunlarını doğru algılayabilmesi için çatışma sonrası dönem içinde gerçekleştirilecek olan hakikat, adalet ve uzlaşma süreçlerine kadınların mutlaka katılması gerekir. Kadınların maruz kaldığı spesifik ve özgün özellikteki zararların tespit edilip özüne uygun tazminlerin belirlenmesi için bunun gerçekleştirilmesi önemlidir.

[download/39_post_conflict.pdf](#)

110 Bkz: The Women Waging Peace Network: ANDERLINI, Sanam Naraghi and EL-BUSHRA, Judy (2004), ‘Post conflict reconstruction’ in *Inclusive security, sustainable peace: A toolkit for advocacy and action*, s.7. http://www.huntalternatives.org/download/39_post_conflict.pdf

111 Bkz: The Women Waging Peace Network: ANDERLINI, Sanam Naraghi and EL-BUSHRA, Judy (2004), ‘Post conflict reconstruction’ in *Inclusive security, sustainable peace: A toolkit for advocacy and action*, s. 7. http://www.huntalternatives.org/download/39_post_conflict.pdf

Varılacak çözümlerin cinsiyet hassasiyetini içerebilmesi ve kadının ihtiyaçlarına yanıt olabilmesi için kadınların hakikat, adalet ve uzlaşma komisyonlarının formüle edilmesi sürecine başından itibaren katılım sağlaması önem arz etmektedir. Bu tür komisyonlar yaşanan insan hakları ihlallerinin açığa çıkarılması ve sorumluların adalet karşısında hesap vermesini sağlamak açısından oldukça başarılı olabilirler ki özellikle çatışmaların yaşandığı Peru, Şili, Güney Afrika gibi ülkelerde ciddi başarılarla ulaşmışlardır. Komisyonlar, kamuya açık duruşmalar, soruşturmalar, mülakatlar yolu ile mağdurlara seslerini duyurma imkanı yaratır, meydana gelmiş olan ayrımların tamiri için fırsat yaratır. Kadınlar açısından ise bu komisyonlar çatışma dönemi içinde çeşitli güvenlik birimleri tarafından yapılan ancak gözden kaçırılan ve kadınların erkeklere oranla daha ölçsüz bir şekilde tecrübe ettiği ihlaller üzerine dikkatlerin çekilmesi ve ortaya çıkan zararların tazmin edilmesi açısından daha büyük bir önem taşımaktadır. Komisyonlar kullanacakları objektif ve adil temele dayanan kriterler yoluyla kurbanların görüşlerini ciddi olarak dikkate alan tamir programları geliştirmede öncü olabilirler. Hakikat komisyonları yaklaşımlarında esnek olabilir, bir grup yada topluluğun durumuna işaret eden kollektif önlemlerden (Türkiye’deki Kürt kadınları gibi) işkence ve tecavüzün bireylerde yarattığı travmayı ortadan kaldırmak için ruhsal ve fiziksel tıbbi yardımın sunulması gibi kişiye eksensel özel tedbirler alma yoluna gidebilirler. Bazı durumlarda ise kollektif ve bireysel özellikteki önlemlerin birlikte alınması gerekmektedir. (Örneğin kürt kadınlarının hem kimlikleri hem de cinsiyetleri dolayısıyla hedef alınan kesimler olarak görülmesinin yanısıra herbirinde bireysel bir mağdur olarak değerlendirilmeye alınması gibi).

Sonuç

Kadının eşit temsili hedefinin yakalanması için kadınların toplumsal yaşamın tüm faaliyetlerine, eğitim müfredatının hazırlanmasından uluslararası ilişkilere kadar geniş bir çerçevede ve her derecede katılmasının gerekliliği bugün çok geniş bir şekilde kabul edilmektedir. Kadınların katılımının artışı ile birlikte etkili bir demokratik geçiş ile uzun süreli barışın sağlanması hedeflerine daha rahatlıkla ulaşılacağı tahmini yapılmaktadır. Bugün itibarı ile kadınların kamusal ve siyasal yaşama katılımlarında bir artış yaşandığı gözlemlenmektedir, ancak bu artış yavaş bir hızda ilerlemektedir. Bu hızın artabilmesi için gerekli mekanizmaların oluşturulması ve devlet destekli faaliyetlerin sağlanması gerekmektedir. Ancak bu tür önlemlerin etkili olabilmesi için toplumsal yapıda köklü bir değişikliğin sağlanması ve kadına yönelik kültürel yaklaşımın olumlu anlamda değişmesi gerekmektedir.

Kaynakça

BITTMAN, Michael and WAJCMAN, Judy (2000) 'The Rush Hour: The Character of Leisure Time and Gender Equity', *Social Forces* 79(1)

CEDAW General Recommendation 23 retrieved at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom23>

Centre for Human Dialogue (2008), POTTER, Antonia, 'Women and negotiations with armed groups', published in Dilemmas of Negotiation with Non-State Armed Groups, *The Canadian Consortium on Human Security*, February 2008, Vol. 6, Issue 2

ÇELİK, Ayşe Betül (2005) 'I Miss My Village!: Forced Kurdish Migrants in Istanbul and their Representation in Associations', *New Perspectives on Turkey*, No. 32, Spring 2005

CERD General Recommendation 25: 'Gender related dimensions of racial discrimination': <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/76a293e49a88bd23802568bd00538d83?Opendocument>

CHARLESWORTH, Hilary C. and CHINKIN, C.M. (2000) *'The boundaries of international law: a feminist analysis'*, Manchester

University Press

CHOWDHURY, Ambassador Anwarul K (2010) '*Doable fast track indicators for turning the 1325 promise into reality*' at: http://www.gccouncil.org/en/download/Indicators_for_1325%20implementation.pdf

COCKBURN, Cynthia (1999) 'Gender, Armed Conflict and Political Violence', retrieved on 24/06/11 at <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&spell=1&q=cache:5UAuO RwpEIJ:http://repository.forcedmigration.org/pdf/?pid=fmo:5013+cynthia+cockburn+%2B+conflict+%2B+brutalization&ct=clnk>

COLEMAN, Isobel (2004) '*Post-conflict reconstruction: the importance of women's participation*', retrieved on 24/06/11 at <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:jcXSTnEaH9QJ:http://www.cfr.org/society-and-culture/post-conflict-reconstruction-importance-womens-participation/p6909+the+importance+of+womens+participation&ct=clnk>

Combating Terrorism Center, ZAMBELIS, Chris (2011) 'The factors behind rebellion in Iranian Kurdistan', retrieved on 19/07/11 at <http://www.ctc.usma.edu/posts/the-factors-behind-rebellion-in-iranian-kurdistan>

DINER, Cagla and TOKTAŞ, Şule (2010) 'Waves of feminism in Turkey: Kemalist, Islamist and Kurdish women's movements in an era of globalization', *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Volume 12, Number 1, March 2010

DUDOUET, Veronique (2006) 'Transitions from Violence to Peace', *Berghof Report*, Number 15, Berghof Research Centre for Constructive Conflict Management

DRYAZ, Massoud Sharifi, '*Women and Nationalism: how women activists are changing the Kurdish conflict*', retrieved on 17/06/11 at <http://www.soas.ac.uk/lmei/events/ssemme/file67896.pdf>

European Commission, Turkey 2010 Progress Report (Brussels, 9 November 2010), retrieved on 13/07/11 at: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf

FARR, Vanessa (2003) 'The importance of a gender perspective to successful disarmament, demobilization and reintegration processes', *Disarmament Forum*, Vol. 4 'Women, Men, Peace and Security'

FREED, Feather Crawford (2008) '*More than half the sky: The power of women in Peru*', retrieved on 01/07/11 at <http://hiddentranscripts.wordpress.com/2008/08/15/women-and-the-shining-path/>

GALTUNG, J (1970) 'Feudal systems, structural violence and the structural theory of revolution', *Revista Latinoamerica de Ciencia Politica*

GEERSE, Miriam (2010) *The everyday violence of forced displacement: Community, memory and identity politics among Kurdish internal forced migrants in Turkey*, Rozenberg Publishers, Amsterdam

Gender and Development Network: 'UN Women: A new opportunity to deliver for women' at: http://www.thegodmothers.org.uk/Images/UN%20Women%20-%20A%20new%20opportunity%20to%20deliver%20for%20women_tcm104-29973.pdf

Harvard magazine 'Violence in Peru' retrieved on 01/07/11 at <http://harvardmagazine.com/1996/05/right.violence.html>

Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) website at: <http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/%28httpCountries%29/C1E13DEC3D6630EB802570A7004CB2F8?OpenDocument>

International Women's Tribune Centre: 'United Nations Security Council Resolution 1820 – A preliminary assessment of the challenges and opportunities' (2009) at: <http://www.iwtc>.

[org/1820blog/1820_paper.pdf](#)

Inter-Parliamentary Union report '*Women in Parliament in 2010: The Year in Perspective*', retrieved on 22/06/11 at [http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:qaTu78GROlkJ:http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnpersp10-e.pdf+global+average+%2B+Women+in+parliament+%25+2010&ct=clnk](#)

Jihad Watch website: [http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:uAUzfVfz2SkJ:http://www.jihadwatch.org/2011/05/turkey-violence-against-women-reaches-level-of-genocide-islamic-supremacist-government-resists-refo.html+number+of+women+killed+in+conflict+%2B+turkey+%2B+Kurdish&ct=clnk](#)

Kurdish Human Rights Project '*Enforcing the Charter for the Rights and Freedoms of Women in the Kurdish Regions and Diaspora*' (2008)

Kurdish Human Rights Project: *NGO Shadow report for the review of the Turkish government under the UN International Convention on the Elimination of All forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* May 2010, at: [http://supportkurds.org/reports/review-of-the-turkish-government-under-the-un-international-convention-on-the-elimination-of-all-forms-of-discrimination-against-women-cedaw/](#)

MOSER, Caroline O.N. and CLARK, Fiona C. (2001) 'Gender, Conflict, and Building Sustainable Peace: Recent Lessons from Latin America', in *Gender and Development*, Vol.9, No.3, Humanitarian Work (Nov. 2001)

Opuz v Turkey [2009] ECHR 33401/02 (9 June 2009)

OTTO, Dianne, 'Holding up half the sky, but for whose benefit?: A critical analysis of the fourth world conference on women' (1996), *The Australian Feminist Law Journal*, 1996, Vol. 6

Partiya Karkerên Kurdistan (PKK) official website (2011) 'Women are our Honour', retrieved on 01/07/11 at <http://www.pkkonline.com/en/index.php?sys=article&artID=112>

Quota Project website: <http://www.quotaproject.org/aboutQuotas.cfm>

HAYNER, Priscilla B. (2001), *Unspeakable Truths*, Routledge

Peace Women: 'World citizen pushing back against rape as a weapon of war' (2010), at: http://www.peacewomen.org/news_article.php?id=2073&type=news

Roj women's association website at: <http://rojwomen.com/2010/12/29/kurdish-women-are-fighting-back-against-rape-in-turkey/>

Raquel Martí de Mejía v. Perú, Case 10.970, Report No. 5/96, Inter-Am.C.H.R., OEA/Ser.L/V/II.91 Doc. 7 at 157 (1996)

SUNINDYO, Saraswati (1998) 'When the Earth is Female and the Nation is Mother: Gender, the Armed Forces and Nationalism in Indonesia', *Feminist Review*, No. 58, International Voices (Spring, 1998)

The Women Waging Peace Network: ANDERLINI, Sanam Naraghi and EL-BUSHRA, Judy (2004), 'Post conflict reconstruction' in *Inclusive security, sustainable peace: A toolkit for advocacy and action*, at: http://www.huntalternatives.org/download/39_post_conflict.pdf

'Turkey: Kurdish women's struggle for rights and equality': <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:6EtpxPTYbuIJ:http://www.wluml.org/node/6116+KURDISH+women+%2B+rural&ct=clnk>

UN DAW 'Equal Participation for Women and Men in Decision Making Processes, with particular emphasis on Political Participation and Leadership' Expert Group Meeting, Addis Ababa, 24-27 October 2007: retrieved on 22/06/11 at <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/eql-men/index.html>

United Nations Disarmament, Demobilization and Reintegration Resource Centre, 'Women, Gender and DDR', retrieved on 19/07/11 at: <http://www.unddr.org/iddrs/05/>

United Nations, Office of the Special Advisor on Gender Issues and Advancement of Women (2002) '*Gender Mainstreaming: An overview*', p.11

UNSC Resolution 1820: S/RES/1820 (2008)

United States Institute of Peace: '*Where are all the women peacekeepers?*' at: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7W0dRO7Hv0wJ:www.usip.org/events/where-are-the-women-peacekeepers+lack+of+women+peacekeeping+missions&cd=1&chl=en&ct=clnk&gl=uk&client=firefox-a&source=www.google.co.uk>

WEST, Harry G. (2000) 'Girls with Guns: Narrating the experience of war of FREMILO's "female detachment"', *Anthropological Quarterly*, Vol. 73, No. 4, Youth and the Social Imagination in Africa, part 2 (Oct., 2000)

Women's Refugee Commission: '*Refugee Girls – the invisible faces of war*' (2009) at: http://www.womensrefugeecommission.org/docs/refugee_girls_book.pdf

DPI Board and Council of Experts

Director:

Kerim Yildiz

Kerim Yildiz is Director of DPI. He is an expert in international human rights law and minority rights, and is the recipient of a number of awards, including from the Lawyers Committee for Human Rights for his services to protect human rights and promote the rule of law in 1996, the Sigrid Rausing Trust's Human Rights award for Leadership in Indigenous and Minority Rights in 2005, and the Gruber Prize for Justice in 2011. Kerim has written extensively on human rights and international law, and his work has been published internationally.

DPI Board Members:

Nicholas Stewart QC (Chair)

Barrister and Deputy High Court Judge (Chancery and Queen's Bench Divisions), United Kingdom . Former Chair of the Bar Human Rights Committee of England and Wales and Former President of Union Internationale des Avocats.

Professor Penny Green (Secretary)

Head of Research and Director of the School of Law's Research Programme at King's College London and Director of the International State Crime Initiative (ICSI), United Kingdom (a collaborative enterprise with the Harvard Humanitarian Initiative and the University of Hull, led by King's College London).

Priscilla Hayner

Co-founder of the International Center for Transitional Justice, global expert and author on truth commissions and transitional justice initiatives, consultant to the Ford Foundation, the UN High Commissioner for Human Rights, and numerous other organisations.

Arild Humlen

Lawyer and Director of the Norwegian Bar Association's Legal Committee. Widely published within a number of jurisdictions, with emphasis on international civil law and human rights. Has lectured at law faculties of several universities in Norway. Awarded the Honor Prize of the Bar Association for Oslo for his work as Chairman of the Bar Association's Litigation Group for Asylum and Immigration law.

Jacki Muirhead

Practice Director, Cleveland Law Firm. Previously Barristers' Clerk at Counsels' Chambers Limited and Marketing Manager at the Faculty of Advocates. Undertook an International Secondment at New South Wales Bar Association.

Professor David Petrasek

Professor of International Political Affairs at the University of Ottawa, Canada. Expert and author on human rights, humanitarian law and conflict resolution issues, former Special Adviser to the Secretary-General of Amnesty International, consultant to United Nations.

Antonia Potter Prentice

Expert in humanitarian, development, peacemaking and peacebuilding issues. Consultant on women, peace and security; and strategic issues to clients including the Centre for Humanitarian Dialogue, the European Peacebuilding Liaison Office, the Global Network of Women Peacemakers, Mediator, and Terre des Hommes.

DPI Council of Experts

Dr Mehmet Asutay

Reader in Middle Eastern and Islamic Political Economy and Finance at the School of Government and International Affairs, Durham University. Researches, teaches and supervises research on Middle Eastern economic development, the political economy of Middle East including Turkish and Kurdish political economies, and Islamic political economy. Honorary Treasurer of the British Society for Middle East Studies and of the International Association for Islamic Economics. His research has been published in various journals, magazines and also in book format.

Christine Bell

Legal expert based in Northern Ireland; expert on transitional justice, peace negotiations, constitutional law and human rights law advice. Trainer for diplomats, mediators and lawyers.

Cengiz Çandar

Senior Journalist and columnist specializing in areas such as The Kurdish Question, former war correspondent. Served as special adviser to Turkish president Turgut Ozal.

Yilmaz Ensaroğlu

SETA Politics Economic and Social Research Foundation. Member of the Executive Board of the Joint Platform for Human Rights, the Human Rights Agenda Association (İHAD) and Human Rights Research Association (İHAD), Chief Editor of the Journal of the Human Rights Dialogue.

Salomón Lerner Febres

Former President of the Truth and Reconciliation Commission of Perú; Executive President of the Center for Democracy and Human Rights of the Pontifical Catholic University of Perú.

Professor Mervyn Frost

Head of the Department of War Studies, King's College London. Previously served as Chair of Politics and Head of Department at the University of Natal in Durban. Former President of the South African Political Studies Association; expert on human rights in international relations, humanitarian intervention, justice in world politics, democratising global governance, just war tradition in an Era of New Wars and ethics in a globalising world.

Martin Griffiths

Founding member and first Executive Director of the Centre for Humanitarian Dialogue, Served in the British Diplomatic Service, and in British NGOs, Ex -Chief Executive of Action Aid. Held posts as United Nations (UN) Director of the Department of Humanitarian Affairs, Geneva and Deputy to the UN Emergency Relief Coordinator, New York. Served as UN Regional Humanitarian Coordinator for the Great Lakes, UN Regional Coordinator in the Balkans and UN Assistant Secretary-General.

Dr. Edel Hughes

Senior Lecturer, University of East London. Expert on international human rights and humanitarian law, with special interest in civil liberties in Ireland, emergency/anti-terrorism law, international criminal law and human rights in Turkey and Turkey's accession to European Union. Previous lecturer with Amnesty International and a founding member of Human Rights for Change.

Professor Ram Manikkalingam

Visiting Professor, Department of Political Science, University of Amsterdam, served as Senior Advisor on the Peace Process to President of Sri Lanka, expert and author on conflict, multiculturalism and democracy, founding board member of the Laksham Kadirgamar Institute for Strategic Studies and International Relations.

Bejan Matur

Renowned Turkey based Author and Poet. Columnist, focusing mainly on Kurdish politics, the Armenian issue, daily politics, minority problems, prison literature, and women's issues. Has won several literary prizes and her work has been translated into 17 languages. Former Director of the Diyarbakır Cultural Art Foundation (DKSV).

Jonathan Powell

British diplomat, Downing Street Chief of Staff under Prime Minister Tony Blair between 1997- 2007. Chief negotiator in Northern Ireland peace talks, leading to the Good Friday Agreement in 1998. Currently CEO of Inter Mediate, a United Kingdom -based non-state mediation organization.

Sir Kieran Prendergast

Served in the British Foreign Office, including in Cyprus, Turkey, Israel, the Netherlands, Kenya and New York; later head of the Foreign and Commonwealth Office dealing with Apartheid and Namibia; former UN Under-Secretary-General for Political Affairs. Convenor of the SG's Executive Committee on Peace and Security and engaged in peacemaking efforts in Afghanistan, Burundi, Cyprus, the DRC, East Timor, Guatemala, Iraq, the Middle East, Somalia and Sudan.

Rajesh Rai

Rajesh was called to the Bar in 1993. His areas of expertise include Human Rights Law, Immigration and Asylum Law, and Public Law. Rajesh has extensive hands-on experience in humanitarian and environmental issues in his work with NGOs, cooperatives and companies based in the UK and overseas. He also lectures on a wide variety of legal issues, both for the Bar Human Rights Committee and internationally.

Professor Naomi Roht Arriaza

Professor at University of Berkeley, United States, expert and author on transitional justice, human rights violations, international criminal law and global environmental issues.

Professor Dr. Mithat Sancar

Professor of Law at the University of Ankara, expert and author on Constitutional Citizenship and Transitional Justice, columnist for Taraf newspaper.

11 Guilford Street
London WC1N 1DH
United Kingdom

+44 (0)203 206 9939

info@democraticprogress.org

www.democraticprogress.org